

**UCHWAŁA NR LXI/414/2023
RADY MIEJSKIEJ W SZCZYTNIE**

z dnia 21 czerwca 2023 r.

w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2023 – 2026 dla Gminy Miejskiej Szczytno”

Na podstawie art. 18. ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2023r. poz. 40 z późn.zm.) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2022r. poz.840) Rada Miejska w Szczytnie uchwała co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Miejskiej Szczytno na lata 2023 – 2026”, zaopiniowany pozytywnie przez Warmińsko – Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, w brzmieniu określonym w załączniku nr 1 do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta Szczytno.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Warmińsko – Mazurskiego.

Przewodniczący Rady

Tomasz Łachacz

**GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD
ZABYTKAMI NA LATA 2023-2026
DLA GMINY MIEJSKIEJ
SZCZYTNO**

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP	3
2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	4
3. PRZEDMIOT OCHRONY PRAWNEJ	17
4. FORMY OCHRONY PRAWNEJ ZABYTKÓW	19
5. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	23
6. ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY	46
7. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY - ANALIZA SWOT	69
8. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	71
9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	76
10. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKA	77
11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	78

1. WSTĘP

CEL OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MIEJSKIEJ SZCZYTNO

Podstawowym, ogólnie pojętym założeniem niniejszego „Programu opieki nad zabytkami dla Gminy Miejskiej Szczytno na lata 2023 – 2026” jest ukierunkowanie polityki Samorządu Gminnego, służącej podejmowaniu planowanych działań dotyczących finansowania, inicjowania, wspierania oraz koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Jest to uzupełniający dokument w stosunku do innych aktów planowania gminnego. Zadaniem Programu jest także organizacja działań edukacyjnych i wychowawczych wobec miejscowej społeczności. Dla realizacji powyższego założenia niezbędna jest realizacja szczegółowych celów określonych m.in. w art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o *ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;

- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami
- zapoznanie z zasobami dziedzictwa kulturowego, historią i zabytkami Gminy, w tym także rozróżnienie obiektów wpisanych do rejestru zabytków województwa i figurujących w ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków
- wspieranie działań zmierzających do pozyskania środków finansowych na opiekę nad zabytkami
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków przy sporządzaniu i zmianie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

Ochrona zabytków, dawnych materialnych i niematerialnych dóbr kultury jest obowiązkiem konstytucyjnym Państwa. w myśl art. 5 Konstytucji RP „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego (...). Istotnym elementem tego dziedzictwa są zabytki, które w swych niematerialnych wartościach są dobrem wspólnym. Art. 82 Konstytucji wskazuje, iż „obowiązkiem Obywatela (...) jest troska o dobro wspólne”, z kolei art. 6 Konstytucji stanowi, że „...Rzeczpospolita Polska, stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury (...)”.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022, poz. 840)

Obowiązująca ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadziła pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami. Zgodnie z art. 3, użyte w ustawie określenia oznaczają:

- 1) zabytek – nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) zabytek nieruchomy – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt. 1;
- 3) zabytek ruchomy – rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt. 1;
- 4) zabytek archeologiczny – zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- 5) instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami – instytucje kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
- 6) prace konserwatorskie – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- 7) prace restauratorskie – działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części oraz dokumentowanie tych działań;
- 8) roboty budowlane – roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
- 9) badania konserwatorskie – działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku

oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;

- 10) badania architektoniczne – działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
- 11) badania archeologiczne – działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
- 12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- 13) historyczny zespół budowlany – powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- 14) krajobraz kulturowy - postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;
- 15) otoczenie – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Zgodnie z art. 89 organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Wojewódzki Konserwator Zabytków.

W art. 4 zapisano, iż ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Art. 5 wskazuje, iż opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ustawa definiuje obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Szczegółowo określone obowiązki samorządu w stosunku do obiektów zabytkowych objętych

ochroną, których samorząd jest właścicielem lub posiadaczem zawarte są w następujących artykułach: 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71, 72.

Na mocy art. 21 ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. Art. 22 ust. 4 stwierdza, iż „Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.”. W ust. 5 tego artykułu zapisano, iż w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Jak wspomniano art. 87 ustawy określa obowiązek samorządu, dotyczący sporządzania i uchwalania gminnego i powiatowego programu opieki nad zabytkami:

- program winien być opracowany na okres 4 lat,
- program służy celom określonym w Ustawie,
- program przyjmuje rada gminy, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym,
- z realizacji programu władze gminy sporządzają co 2 lata sprawozdanie, które przedstawiane jest radzie gminy.

Artykuły 18 i 19 nakazują samorządom uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania

przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Dodatkowo należy wskazać odniesienia do zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego, zawarte w następujących aktach prawnych:

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 r. poz. 40, 572)

- *art. 7 ust. 1 pkt. 9*

„Zaspakajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy:

9) kultury w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.”

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2022 r. poz. 503, 1846).

Na mocy ustawy w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się m.in.: wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 1. ust. 2, pkt 4). Ustawa określa, iż studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego powinno w swej treści zawierać następujące elementy:

- uwzględnianie stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 10, ust. 1, pkt 4),
- określenie obszarów i zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 10, ust. 2, pkt 4).

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego będącym aktem prawa miejscowego ustawa nakazuje obecność następujących elementów:

- obowiązkowe określenie zasad ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego (art. 15, ust. 2, pkt 3),

- obowiązkowe określenie zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 15, ust. 2, pkt 4),
- określa się, w zależności od potrzeb, granice pomników zagłady oraz ich stref ochronnych, a także ograniczenia dotyczące prowadzenia na ich terenie działalności gospodarczej, określone w ustawie z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (art. 15, ust. 3, pkt 6).

Wymagania w zakresie ochrony zabytków uwzględnia się również na szczeblach wojewódzkim i krajowym planowania przestrzennego (art. 39, ust. 3, pkt 2, ust. 2, pkt 2). Projekt zarówno planu miejscowego, jak i planu województwa wymaga uzgodnienia z właściwym Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Art. 51. ust. 1. wskazuje, że sprawach ustalenia lokalizacji inwestycji celu publicznego decyzje wydają w odniesieniu do:

- 1) inwestycji celu publicznego oznaczeniu krajowym i wojewódzkim - wójt, burmistrz albo prezydent miasta w uzgodnieniu z marszałkiem województwa;
- 2) inwestycji celu publicznego oznaczeniu powiatowym i gminnym - wójt, burmistrz albo prezydent miasta;
- 3) inwestycji celu publicznego na terenach zamkniętych - wojewoda.

Zgodnie z art. 53 ust. 2 pkt. 2 powyższe decyzje wydaje się po uzgodnieniu z: wojewódzkim konserwatorem zabytków - w odniesieniu do obszarów i obiektów objętych formami ochrony zabytków, o których mowa w art. 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Art. 64. ust. 1. wskazuje, że przepisy art. 51 ust. 3, art. 52, art. 53 ust. 3-5a i 5d, art. 54, art. 55 i art. 56 (wszystkie związane z zasadami lokalizacji inwestycji celu publicznego) stosuje się odpowiednio do decyzji o warunkach zabudowy.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz. U. z 2023 r., poz. 553).

W myśl tej ustawy jej przepisy nie naruszają przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na

podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (art. 2. , ust 2 pkt. 3).

W art. 5, ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2 ustawa stwierdza, iż obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz nakazuje projektowanie i budowanie obiektów budowlanych i związanych z nim urządzeń zapewniające ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

W przypadku pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w odniesieniu do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków oraz innych obiektów budowlanych usytuowanych na obszarach objętych ochroną konserwatorską możliwe jest złożenie wniosku do właściwego ministra o zgodę na odstępianie od obowiązujących przepisów techniczno-budowlanych, o których mowa w art. 7 ustawy (art. 9, ust. 3, pkt 4).

Wg art. 30 ust. 2 w stosunku do prac budowlanych przy obiektach oraz obszarach niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, wymagane jest zgłoszenie do właściwego organu. W zgłoszeniu należy określić rodzaj, zakres i sposób wykonywania robót budowlanych oraz termin ich rozpoczęcia. Do zgłoszenia należy dołączyć oświadczenie, o którym mowa w art. 32 ust. 4 pkt. 2, oraz, w zależności od potrzeb, odpowiednie szkice lub rysunki, a także pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami. W razie konieczności uzupełnienia zgłoszenia właściwy organ nakłada, w drodze postanowienia, na zgłaszającego obowiązek uzupełnienia, w określonym terminie, brakujących dokumentów, a w przypadku ich nieuzupełnienia – wnosi sprzeciw, w drodze decyzji. Zgodnie z art. 32 ust. 1:

1. Pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego może być wydane po uprzednim:

- 1) przeprowadzeniu oceny oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko albo oceny oddziaływania przedsięwzięcia na obszar Natura 2000, jeżeli jest ona wymagana przepisami ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko,

- 2) uzyskaniu przez inwestora, wymaganych przepisami szczególnymi, pozwoleń, uzgodnień lub opinii innych organów,
- 3) wyrażeniu zgody przez ministra właściwego do spraw energii – w przypadku budowy lub rozbiórki gazociągu przesyłowego, linii przesyłowej elektroenergetycznej albo rurociągu dalekosiężnego ropy naftowej lub produktów naftowych, a także gazociągu, linii elektroenergetycznej albo rurociągu ropy naftowej lub produktów naftowych dochodzących do granicy Rzeczypospolitej Polskiej.

Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (art. 39, ust. 1).

Pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków (art. 39, ust. 2).

W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 39, ust. 3).

Katalog działań budowlanych, w stosunku do których niewymagane jest pozwolenie na budowę, a które podlegają zgłoszeniu organowi budowlanemu określają kolejno art. 29, 29a, 30, 31 ustawy Prawo Budowlane. W stosunku do zamierzeń, które wymagają jedynie zgłoszenia zgodnie z art. 30 ust. 7 ustawy właściwy organ może nałożyć w drodze decyzji obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art. 29 ust. 7 stwierdza, że roboty budowlane, o których mowa w ust. 1–4, wykonywane:

1) przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków – wymagają decyzji o pozwoleniu na budowę,

2) na obszarze wpisanym do rejestru zabytków – wymagają dokonania zgłoszenia – przy czym do wniosku o decyzję o pozwoleniu na budowę oraz zgłoszenia należy dołączyć pozwolenie właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków wydane na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz. U. z 2015 r. poz. 774, 1668).

Zgodnie z zapisami art. 7 tej ustawy wprowadzone zostaje pojęcie audytu krajobrazowego. Identyfikuje on krajobrazy występujące na całym obszarze województwa, określa ich cechy charakterystyczne oraz dokonuje oceny ich wartości (także pod kątem walorów zabytkowych i krajobrazu kulturowego).

Art. 8 ustawy wskazuje zmiany w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2022 r. poz. 1327, 1265, 1812).

Określa ona, iż wśród zadań publicznych znajdują się działania m.in. w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego (art. 4, ust. 1, pkt 16). Regulacje z tym związane zawarte są w art. 19, który określa prawa i obowiązki mieszkańców w zakresie realizacji wybranych przez nich działań, zarówno w ramach inicjatyw lokalnych, jak i za pośrednictwem organizacji pozarządowych lub innych podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy. Artykuł precyzuje też, iż jednostka samorządu terytorialnego zawiera na czas określony umowę o wykonanie inicjatywy lokalnej z wnioskodawcą.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2021 r. poz. 1973, 2127, 2269, z 2022 r. poz. 1079, 1260, 1504, 1576, 1747).

Zgodnie z zapisami art. 71 ust. 3 tej ustawy przeznaczenie i sposób zagospodarowania terenu powinny w jak największym stopniu zapewniać zachowanie jego walorów krajobrazowych. Dotyczy to także krajobrazu kulturowego.

Art. 101 ust. 1 określa, iż ochrona powierzchni ziemi polega m. in. na zachowaniu wartości kulturowych, z uwzględnieniem zabytków archeologicznych.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2022 r. poz. 916, 1726).

Jednym z celów ochrony przyrody jest ochrona walorów krajobrazowych, zieleni w miastach i wsiach oraz zadrzewień (art. 2, ust. 2, pkt 5). Jako jedną z form ochrony przyrody w tym jej immanentnego składnika, jakim jest krajobraz ustawa ta przyjmuje w art. 6, ust. 1, pkt 3 park krajobrazowy. Zgodnie z art. 16, ust. 1,; park krajobrazowy obejmuje obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania, popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju. Zarówno utworzenie parku krajobrazowego, jak i nadanie mu statutu należą do prerogatyw sejmiku wojewódzkiego (art. 16, ust. 3, ust. 5).

Art. 83a wskazuje, że zezwolenie na usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków wydaje wojewódzki konserwator zabytków.

Zasady naliczania opłat za usunięcie drzew i krzewów przedstawiono w art. 84-87 ustawy i zgodnie z art. 84 ust. 8 decyzję w tych sprawach podejmuje właściwy organ do wydania zezwolenia (w tym także konserwator zabytków).

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2021 r. poz. 1899, Dz.U. z 2022 r. poz. 1846).

W świetle art. 6 pkt 5 jednym z celów publicznych tej ustawy jest opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Art. 13, ust. 4 jasno określa, że: sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu

terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 13 ust. 5 stwierdza, że sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Cenę nieruchomości lub jej części (wyznaczonej zgodnie z art. 67) wpisanej do rejestru zabytków obniża się o 50% (zgodnie z art. 68 ust. 3). Właściwy organ może, za zgodą odpowiednio wojewody albo rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę. Identyczny zapis stosuje się w przypadku opłaty z tytułu użytkowania wieczystego, jeżeli nieruchomość gruntowa została wpisana do rejestru zabytków (art. 73, ust. 4) oraz w przypadku opłaty z tytułu trwałego zarządu (art. 84, ust. 4).

Zgodnie z art. 96 ust. 1. podziału nieruchomości dokonuje się na podstawie decyzji wójta, burmistrza albo prezydenta miasta zatwierdzającej podział, z uwzględnieniem ust. 1a, stwierdzającego, że odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków decyzję, o której mowa w ust. 1, wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości.

Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz. U. z 2022 r. poz. 1452, 1512).

Na podstawie art. 7, ust. 1, pkt 6 ustawa zwalnia od podatku od nieruchomości: grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej.

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 r. poz. 194).

Według zapisów tej ustawy zarówno państwo (art. 1 ust. 2) jak i organy jednostek samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4) sprawują mecenat nad działalnością kulturalną polegający m.in. na wspieraniu i promocji opieki nad zabytkami.

Do powyższych ustaw należy dołączyć akty prawne, które w całej swojej treści odnoszą się do zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego. Są to:

- ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2022 r., poz. 385),
- ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2019 r., poz. 1479 z późn. zm., Dz. U. z 2022 r., poz. 1700),
- ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020 r., poz. 164),
- ustawa z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (Dz. U. z 2015 r., poz. 2120).

Ostatni element to akty wykonawcze do ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Są to:

- Rozporządzenie MKiDN z dnia 26 maja 2011 (t.j. Dz. U. z 2021 poz. 56) w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. W oparciu o art. 24 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami rozporządzenie określa sposób prowadzenia powyższych rejestrów i wykazów;
- Rozporządzenie MKiDN z dnia 2 sierpnia 2019 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 81);
- Rozporządzenie MKiDN z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r. poz. 1674).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 lipca 2019 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas

- powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2019 poz. 1470);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 21 maja 2018 r. w sprawie wymagań, jakim powinna odpowiadać ochrona przechowywanego i przewożonego zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2018 poz. 1134),
 - Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 4 grudnia 2017 r. w sprawie ksiąg ewidencyjnych prowadzonych przez podmioty gospodarcze wyspecjalizowane w zakresie obrotu zabytkami na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2017 poz. 2249);
 - Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 12 lipca 2017 r. w sprawie sposobu ustalania wysokości i rozliczania dotacji celowej na wyposażenie w zabezpieczenia techniczne pomieszczenia, w którym będzie przechowywany zabytek wpisany na Listę Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017 poz. 1384);
 - Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 kwietnia 2017 r. w sprawie Listy Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017 poz. 928);
 - Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 sierpnia 2015 r. w sprawie krajowego rejestru utraconych dóbr kultury (Dz. U. z 2015 poz. 1275);
 - Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014 poz. 110);
 - Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 nr 89 poz. 510);
 - Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 nr 212 poz. 2153);
 - Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2004 nr 124 poz. 1304 ze zm.);

- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 nr 75 poz. 706);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 nr 71 poz. 650);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 nr 30 poz. 259).

3. PRZEDMIOT OCHRONY PRAWNEJ

Przywołana na wstępie ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce i wprowadza w tej materii szereg fundamentalnych definicji i pojęć. W myśl ustawy zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zgodnie z ustawą opiece podlegają – bez względu na stan zachowania – zabytki pogrupowane w trzech kategoriach:

Zabytki nieruchome będące w szczególności:

- krajobrazami kulturowymi,
- układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- dziełami architektury i budownictwa,
- dziełami budownictwa obronnego,
- obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- cmentarzami,
- parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zabytki ruchome będące w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2018 r. poz. 574)
- instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zabytki archeologiczne będące w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,
- kurhanami,
- reliktnymi dziełami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ponadto, zgodnie z art. 6 ust. 2. ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

4. FORMY PRAWNE OCHRONY ZABYTEKÓW

Ustawodawca wyróżnia następujące formy ochrony zabytków:

- wpis do rejestru zabytków,
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- uznanie za pomnik historii,
- utworzenie parku kulturowego,

- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Wpis do rejestru zabytków

Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z wnioskiem o taki wpis może występować właściciel zabytku oraz użytkownik wieczysty gruntu, na którym znajduje się zabytek. Również wojewódzki konserwator zabytków ma prawo wszczęcia postępowania z urzędu w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków prowadzi odpowiedni wojewódzki konserwator zabytków dla zabytków znajdujących się na terenie województwa. Do rejestru można wpisać także otoczenie oraz nazwę geograficzną, historyczną i tradycyjną zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków może wpisać także do rejestru historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny. Sprawy te reguluje ustawa z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 56).

Lista Skarbów Dziedzictwa

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego zaliczany do jednej z następujących kategorii:

- 1) zabytków archeologicznych, które mają więcej niż 100 lat, wchodzi w skład zbiorów archeologicznych lub zostały pozyskane w wyniku badań archeologicznych lub przypadkowych odkryć,
- 2) elementów stanowiących integralną część zabytków architektury, wystroju wnętrz, pomników, posągów i dzieł rzemiosła artystycznego, które mają

- więcej niż 100 lat,
- 3) wykonanych ręcznie dowolną techniką i na dowolnym materiale dzieł malarstwa, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 4 i 5, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 150 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
 - 4) wykonanych ręcznie na dowolnym materiale akwareli, gwaszy i pasteli, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 30 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
 - 5) mozaik, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 1 i 2, oraz rysunków wykonanych ręcznie przy użyciu dowolnej techniki i na dowolnym materiale, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
 - 6) oryginalnych dzieł grafiki i matryc do ich wykonania oraz oryginalnych plakatów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
 - 7) oryginalnych rzeźb, posągów lub ich kopii wykonanych tą samą techniką co oryginał, nieobjętych kategorią wskazaną w pkt 1, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
 - 8) fotografii, filmów oraz ich negatywów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
 - 9) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach inkunabułów i manuskryptów oraz map i partytur muzycznych, liczących więcej niż 50 lat, które nie są własnością ich twórców,
 - 10) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach książek, które mają więcej niż 100 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,
 - 11) map drukowanych, które mają więcej niż 200 lat,
 - 12) środków transportu, które mają więcej niż 75 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,
 - 13) innych kategorii, niewymienionych w pkt 1–12, obejmujących zabytki, które mają więcej niż 50 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro
- na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

Pomnik Historii

Terminem tym określa się zabytek nieruchomy o szczególnych wartościach materialnych i niematerialnych oraz znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego naszego kraju. Rangę pomnika historii podkreśla fakt, że jest on ustanawiany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej specjalnym rozporządzeniem na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W treści prezydenckiego rozporządzenia wyszczególnia się cechy danego zabytku świadczące o jego najwyższej wartości, określa się precyzyjnie jego granice i zamieszcza schematyczną mapkę obiektu.

Na elitarną listę Pomników Historii mogą zostać wpisane obiekty architektoniczne, krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne lub ruralistyczne, zabytki techniki, obiekty budownictwa obronnego, parki i ogrody, cmentarze, miejsca pamięci najważniejszych wydarzeń lub postaci historycznych oraz stanowiska archeologiczne. W roku 2021 w całym kraju było 105 miejsc i obiektów uznanych za pomnik historii.

Park kulturowy

Kolejną formą ochrony jest utworzenie parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Podstawą jego utworzenia jest uchwała rady gminy, którą podejmuje się po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego lub decyzja o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzja o warunkach zabudowy, decyzja o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzja o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzja o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego

Relacje pomiędzy ochroną zabytków a planami zagospodarowania przestrzennego są regulowane przez artykuły 18, 19 i 20 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Przede wszystkim art. 18 wprowadza obowiązek uwzględniania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania

przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz w decyzjach o warunkach zabudowy.

W wymienionych decyzjach, koncepcjach, strategiach, analizach, planach i studiach, winno się w szczególności uwzględnić krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, określić rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków i zapewnić im ochronę przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu oraz ustalić przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami. w przypadku zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych, ochrona ich musi być bezwarunkowo uwzględniona w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i pozostałych decyzjach.

5. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE KRAJOWYM:

KRAJOWY PROGRAM OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2019-2022

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022, opublikowany w Dzienniku Urzędowym RP 11 września 2019 (poz. 808) został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 13 sierpnia 2019 roku i jest efektem wykonania upoważnienia ustawowego, zawartego w artykułach 84 i 85, ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i jest programem rozwoju określonym w artykule 15 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 roku o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. Gminny Program Opieki nad Zabytkami opiera się na założeniach programu krajowego, jednak są one dość ogólne w odniesieniu do

zabytków z terenu gminy.

Cel główny Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019–2022 to Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. Został on opracowany na bazie wniosków płynących z realizacji i ewaluacji Programu 2014–2017, a także zmiany systemu ochrony zabytków wprowadzonej ustawą z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw. Cel główny dzieli się na trzy cele szczegółowe, zawierające kierunki działań.

CEL SZCZEGÓŁOWY 1 Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego

Kierunek działania 1.1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym

1. Szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami
2. Budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym
3. Merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach
4. Konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami

Kierunek działania 1.2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym

1. Wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych pracowników służb konserwatorskich
2. Ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich
3. Wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego
4. Powołanie Centrum Architektury Drewnianej

CEL SZCZEGÓŁOWY 2 Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami

Kierunek działania 2.1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad

zabytkami

1. Upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).

Kierunek działania 2.2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego

1. Podniesienie bezpieczeństwa zasobów ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje

CEL SZCZEGÓŁOWY 3 Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego

Kierunek działania 3.1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości

1. Kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności zabytków dla osób z niepełnosprawnościami
2. Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Kierunek działania 3.2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami

KONCEPCJA PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA KRAJU DO ROKU 2030

Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju została przyjęta przez Radę Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Dokument określa zasady polityki państwa w dziedzinie przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych kilkunastu lat.

Polityka przestrzennego zagospodarowania kraju realizuje cele rozwoju kraju w odniesieniu do całości przestrzeni polskiej. Biorąc pod uwagę nowy paradygmat polityki rozwoju cel strategiczny (ponadczasowy) polityki przestrzennego zagospodarowania kraju można określić następująco: Efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągania ogólnych celów rozwojowych – konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie.

Tak sformułowany cel – przy doborze odpowiednich celów cząstkowych oraz instrumentów wdrożeniowych – realizowany jest przez wszystkie podmioty publiczne wykonujące zadania rozwojowe w zakresie swoich kompetencji na różnych poziomach zarządzania, w różnych obszarach tematycznych i w odniesieniu do różnych terytoriów.

Drogą do zapewnienia realizacji celu strategicznego polityki przestrzennego zagospodarowania kraju jest koncentracja działań podmiotów publicznych w wybranych obszarach tematycznych i na wyodrębnionych terytoriach. W odniesieniu do diagnozy sytuacji, uwarunkowań oraz trendów rozwojowych sformułowano sześć wzajemnie powiązanych celów polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w horyzoncie roku 2030:

- Cel 1. Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności;
- Cel 2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów;
- Cel 3. Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej;
- Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie

i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski;

- Cel 5. Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa;
- Cel 6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

Koncepcja wskazuje, iż wzmocnienie ładu przestrzennego na poziomie zarządzania zasobem krajobrazów kulturowych i przyrodniczych będzie jednocześnie służyło wdrożeniu zapisów Konwencji Krajobrazowej Rady Europy. Podstawowymi formami ochrony krajobrazów powinny zostać formy dotychczas stosowane: parki krajobrazowe, pomniki historii, parki kulturowe oraz – dla obiektów rangi międzynarodowej – wpis na listę dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego UNESCO.

Stwierdzono, że promocja dziedzictwa kulturowego wpłynęła na wzrost rozpoznawalności i atrakcyjność polskiej przestrzeni. Dbalność o spuściznę kultury dawnych mieszkańców ziem polskich i wspieranie zachowanych tradycji lokalnych sprzyjają rozwojowi turystyki i wspomagają proces identyfikacji tożsamości kulturowej migrantów. Krajobraz ważny dla historii kultury jest chroniony na równi z krajobrazami charakterystycznymi dla regionów geograficzno-przyrodniczych w zintegrowanej z siecią przyrodniczą rozwiniętej sieci parków kulturowych i pomników historii.

NARODOWA STRATEGIA ROZWOJU KULTURY NA LATA 2004 – 2013 ORAZ UZUPEŁNIENIE STRATEGII NA LATA 2004 – 2020

Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały zawarte w dokumencie o nazwie Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013 (przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r.) oraz jego uszczegółowieniu „Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020” (przyjętym w 2005 r.). Są to rządowe dokumenty tworzące ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury, a przede wszystkim dla nowocześnie pojmowanej polityki kulturalnej państwa,

funkcjonującej w warunkach rynkowych, w połączeniu z perspektywami kolejnych okresów programowania Unii Europejskiej.

Głównym celem strategii jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce.

Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury jest Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004-2013”. W programie zapisano następujące priorytety i działania:

➤ **Priorytet 1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe**

Działania realizowane w ramach niniejszego priorytetu mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja działań pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

- Działanie 1.1. Budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków;
- Działanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne;
- Działanie 1.3. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.

➤ **Priorytet 2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego**

- Działanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego;
- Działanie 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granicę.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, opracowane przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w 2005 r., zawiera ważny z punktu widzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”.

Priorytet 1 tego Programu dotyczy rewaloryzacji zabytków nieruchomych i ruchomych. Celami tego priorytetu są:

- poprawa stanu zachowania zabytków,
- zwiększanie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także liczby stanowisk archeologicznych),
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne,
- zwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.

W związku z ogólnikowym charakterem dokumentów na szczeblu krajowym niniejszy gminny program opieki nad zabytkami stara się w swoich działaniach programowych nawiązać do polityki krajowej. Wiąże się to z ich zgodnością z działaniami programu krajowego, szczególnie w zakresie poprawy stanu zabytków poprzez przekazywanie środków z budżetu gminy, wykorzystywania dziedzictwa kulturowego w promocji gminy, poprawy przepływu informacji pomiędzy gminą, organami ochrony zabytków oraz mieszkańcami, a także udostępnianiem informacji nt. zasobu zabytkowego gminy. Ważnym elementem jest również wspieranie działań z zakresu utrzymywania lokalnych tradycji kulturowych oraz wprowadzenie elementów lokalnego dziedzictwa do procesu edukacji oraz działań kulturalnych.

5.2 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM I WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZKIM

STRATEGIA ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO

Spośród celów strategicznych i wyszczególnionych w nich celów operacyjnych dla potrzeb niniejszego Programu najważniejsze znaczenie ma cel strategiczny „Wzrost konkurencyjności gospodarki” i zawarty w jego ramach cel operacyjny „Wzrost potencjału turystycznego” Cel ten zakłada wzrost potencjału turystycznego przy poszanowaniu wymagań środowiska przyrodniczego. Wyszczególniono następujące działania:

- Opracowanie koncepcji produktów turystycznych:
 - opracowania i wdrożenia marketingowej strategii rozwoju turystyki w regionie, identyfikującej rynki, produkty i kanały komunikacji, stałe badania rynku turystycznego, w tym ewidencja i badania wszystkich kategorii zabytków (w celu rozwoju, konserwacji, rewaloryzacji i zagospodarowania dóbr kultury),
 - wyeksponowanie specyfiki i wypromowanie tradycji regionu, opracowania szerokiej i urozmaiconej oferty turystycznej opartej o tradycje wydarzeń historycznych w regionie, posiadane obiekty zabytkowe i regionalną kuchnię
- Wspieranie rozwoju infrastruktury:
 - ujednolicenie znakowania dróg i identyfikowanych atrakcji turystycznych, urządzenie miejsc postoju i odpoczynku turystów przy drogach i trasach rowerowych,
 - zwiększanie dbałości o muzea, poprzez wsparcie kadry merytorycznej, poprawę bazy lokalowej i lepsze wyposażenie techniczne; budowa nowych i doinwestowanie istniejących instytucji kulturalnych,
 - poprawa stanu sanitarnego i estetyki regionu, wspieranie rewitalizacji i budowy nowych szlaków wodnych,
 - stała kontrola i ocena obiektów turystycznych
- Wzrost jakości aktualnej oferty turystycznej:
 - opracowanie i realizowanie programów wspierania i ochrony indywidualnych cech kultury regionalnej, poszerzenie programów i repertuaru instytucji kultury,
 - zwiększenie opieki nad działalnością twórczą i zapewnienie warunków powszechnej edukacji kulturalnej wszystkich grup społecznych
- Współpraca na rzecz rozwoju turystyki:
 - inicjowanie i tworzenie lokalnych organizacji turystycznych, wspieranie i zaktywizowanie lobby turystycznego poprzez wspólne działania władz i

- zrzeszeń turystycznych - wsparcie otrzymają inicjatywy lokalne (w tym mniejszości narodowych) w tworzeniu placówek muzealnych, izb regionalnych, kolekcji oraz promocji miejsc historycznych,
- wsparcie współpracy partnerskiej regionów i samorządów, w tym wykorzystującej naturalne powiązania mniejszości narodowych z ich ojczyznami,
 - współtworzenie i współuczestniczenie w międzynarodowych i krajowych programach i imprezach kulturalnych
- Informacja i promocja:
- regularna informacja o ofercie turystycznej i kulturalnej,
 - rozbudowa systemu informacji lokalnej,
 - utrzymanie na wysokim poziomie systemu informacji i promocji regionu funkcjonującego w sieci krajowej, poprzez utworzenie i wspieranie powiatowych ośrodków informacji i promocji turystycznej
 - organizacja szkoleń i kursów dla kadry turystycznej,
 - budowę pozytywnego wizerunku regionu,
 - zwiększenie liczby, jakości i wielkości nakładów wydawnictw promocyjnych, organizowanie cyklicznych imprez promujących region i regionalne produkty turystyczne,
 - uczestniczenie województwa warmińsko-mazurskiego w turystycznych targach krajowych i wybranych zagranicznych
 - zwiększenia świadomości korzyści płynących z rozwoju turystyki

PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO

Dla potrzeb opracowania największe znaczenie mają wyszczególnione działania z zakresu ochrony wartości kulturowych:

- ochrona dziedzictwa kulturowego i historycznego jako filaru turystyki;
- otoczenie szczególną troską obiektów zabytkowych o randze krajowej i międzynarodowej, a także obiektów o mniejszej randze lecz decydujących o odrębności regionalnej;
- przywrócenie zespołom staromiejskim ich historycznego charakteru (rewaloryzacja);

- zachowanie historycznej zabudowy wiejskiej z układem drożnym oraz zabytkowych układów pałacowych, dworskich i parkowych;
- respektowanie w zagospodarowaniu przestrzennym bezkonfliktowego wkomponowania zabudowy w przestrzeń historyczną

W planie wojewódzkim ustalono objęcie szczególną ochroną miast określonych w niniejszym planie województwa jako ośrodki kulturowe oraz zespoły kulturowe. Ośrodki kulturowe są to miejsca koncentracji obiektów zabytkowych będące miastami historycznymi. Przy ich ocenie wzięto pod uwagę ilość i jakość następujących elementów obejmujących: układ staromiejski – Stare Miasto, w tym rynek, zamek, kościół, obwarowania miejskie i ratusz, a także obiekty zabytkowe w ich sąsiedztwie.

Rozwiązanie problemów w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego na obszarze województwa głównie będzie obejmowało:

- działania ochronne i zabezpieczające, a także określenie zasobów i ich wartości;
- opracowanie strategii działań zmierzających do skutecznej i ciągłej ochrony, prawidłowego ich zagospodarowania i wypromowania;
- usystematyzowanie istniejących opracowań dotyczących krajobrazu kulturowego na fragmentach byłych województw włączonych w granice nowego regionu, dokonanie ich oceny według jednolitych kryteriów oraz uzupełnienie braków;
- przystosowanie obiektów zabytkowych do nowych funkcji (np. turystyka)

WARMIŃSKO-MAZURSKI WOJEWÓDZKI PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2020-2023

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2020-2023 został przyjęty uchwałą nr XIII/228/19 Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 30 grudnia 2019 r. Program wojewódzki stwierdza, że województwo warmińsko-mazurskie charakteryzuje się różnorodnością i odrębnością poszczególnych obszarów regionu wynikającymi z uwarunkowań historycznych i kulturowych. Czytelne zróżnicowanie przestrzenne regionu pozwala wyodrębnić struktury przestrzenne o specyficznych cechach i wyróżnikach

kulturowych regionu (np. Warmia, Mazury, Powiśle).

Program podkreśla, że zasoby dziedzictwa kulturowego ze względu na swoją wartość kulturową, historyczną i unikatowość wymagają ochrony, racjonalnego wykorzystania, zagospodarowania. Stanowią w większości ogromny potencjał do promocji regionu, rozwoju turystyki i edukacji kulturowej oraz kształtowania tożsamości regionalnej.

Głównym zamierzeniem Programu jest wskazanie potencjału dziedzictwa kulturowego regionu jako czynnika wpływającego na realizację planów rozwojowych województwa warmińsko-mazurskiego w zakresie wzrostu konkurencyjności gospodarki oraz jakości życia mieszkańców, pod warunkiem zapewnienia i wspomagania ochrony materialnych i niematerialnych elementów dziedzictwa kulturowego łącznie z ochroną krajobrazu kulturowego. Realizacja Programu przyczyni się do stworzenia warunków dla kreowania i realizowania działań z zakresu opieki i ochrony zabytków w województwie. Cel główny programu to: Ochrona i zachowanie zasobów dziedzictwa kulturowego oraz kształtowanie tożsamości regionalnej województwa warmińsko-mazurskiego. W ramach celu głównego do realizacji wskazano następujące cele szczegółowe i kierunki działań:

Cel I: POPRAWA STANU ZACHOWANIA I OCHRONA ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

1. Dążenie do poprawy stanu zachowania i utrzymania zabytków i ich otoczenia oraz krajobrazu kulturowego.

1.1. Podejmowanie działań ratunkowych służących poprawie stanu obiektów zabytkowych, zgodnie z przepisami prawa i sztuką konserwatorską, ze szczególnym uwzględnieniem zabytków najcenniejszych i stanowiących o specyfice kulturowej regionu (m.in.: obiekty sakralne, architektura rezydencjonalna, wiejska, zabytki techniki, założenia parkowe, cmentarze).

1.2. Zabezpieczanie obiektów zabytkowych przed dewastacją i zagrożeniami, z uwzględnieniem warunków atmosferycznych i skutków zmian klimatycznych, w tym poprzez m.in.: wykonanie odpowiednich instalacji (elektrycznych, przeciwwłamaniowych, przeciwpożarowych).

1.3. Uwzględnianie kontekstu historycznego przy zagospodarowaniu terenów w otoczeniu zabytków, poprzez m.in.: nawiązywanie stylem, gabarytami, formą architektoniczną, materiałami budowlanymi przy realizacji nowej zabudowy (w tym do form i stylu tradycyjnej zabudowy regionalnej szczególnie na obszarach wiejskich), ochronę przedpól obiektów zabytkowych, układów, zespołów urbanistycznych i ruralistycznych oraz sylwet historycznych miejscowości.

1.4. Adaptacja obiektów zabytkowych do nowych funkcji zgodnie ze sztuką konserwatorską, bez strat dla wartości obiektu i substancji zabytkowej.

1.5. Ochrona i kształtowanie krajobrazów kulturowych, poprzez m.in.:

- wspieranie zintegrowanych działań służących ochronie krajobrazu kulturowego i wartości przyrodniczych,
- promowanie zintegrowanego podejścia do ochrony krajobrazu kulturowego,
- zachowanie wyróżników kulturowych w przestrzeni,
- zapobieganie degradacji cennych kulturowo krajobrazów przy planowaniu i realizacji działalności inwestycyjnej.

2. Utworzenie zintegrowanego systemu informacji na temat dziedzictwa kulturowego województwa.

2.1. Aktualizacja wiedzy na temat zasobów zabytkowych i ich stanu.

2.2. Cyfryzacja i udostępnianie danych w zakresie materialnych i niematerialnych zasobów kulturowych regionu, przy użyciu nowoczesnych technologii.

3. Wspieranie inicjatyw mających na celu obejmowanie ochroną lub podnoszenia rangi ochrony obiektów i obszarów o najcenniejszych wartościach dziedzictwa kulturowego, świadczących o specyfice i tożsamości województwa.

4. Wspieranie finansowe prac remontowo-konserwatorskich i konserwacji obiektów zabytkowych.

Cel II: WYKORZYSTANIE POTENCJAŁU ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W POLITYCE ROZWOJU WOJEWÓDZTWA

1. Wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego do rozwoju gospodarczego, w tym w szczególności turystyki.

1.1. Wzmacnianie marki regionu w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego.

1.2. Promowanie zasobów dziedzictwa kulturowego regionu, ze szczególnym uwzględnieniem różnorodności i odrębności kulturowej poszczególnych obszarów województwa.

1.3. Tworzenie oferty turystycznej w oparciu o wyróżniki kulturowe regionu (np. postać Mikołaja Kopernika, dawne pałace i dwory, warmińskie kapliczki, miasta Cittaslow).

1.4. Tworzenie nowych produktów turystycznych i szlaków turystycznych oraz rozwój istniejących w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego.

1.5. Zagospodarowywanie obiektów zabytkowych na cele turystyczne, edukacyjne i gospodarcze.

1.6. Wspieranie, inicjowanie i organizacja przedsięwzięć oraz wydarzeń artystycznych, kulturalnych i innych związanych z dziedzictwem kulturowym.

1.7. Wykorzystanie najnowszych technologii cyfrowych i informacyjnych do promocji i udostępniania dziedzictwa kulturowego.

2. Rozwój działalności muzealnej.

2.1. Promowanie unikatowej i różnorodnej oferty muzeów, w tym rozwijanie atrakcyjnych, nowoczesnych form ekspozycji zasobów muzeów.

2.2. Rozwijanie działalności edukacyjnych i artystycznych w celu upowszechniania i popularyzowania historycznej wiedzy o regionie.

2.3. Podniesienie kwalifikacji kadr i poprawa warunków lokalowych muzeów, w tym zapewnienie wyposażenia w monitoring, zabezpieczenia antywłamaniowe, przeciwpożarowe i nowoczesne archiwa.

2.4. Wspieranie tworzenia i funkcjonowania lokalnych muzeów.

2.5. Utworzenie platformy informacyjnej dotyczącej działalności i oferty muzeów w

regionie.

3. Promowanie i upowszechnianie wiedzy o regionie i jego dziedzictwie kulturowym i tożsamości kulturowej.

3.1. Popularyzowanie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym i potrzebie jego ochrony, przez m.in.: organizowanie i wspieranie imprez, pokazów, odczytów, konferencji, konkursów, wydarzeń kulturalnych, działalności wydawniczej i edukacyjnej, kierowanych do różnych grup społecznych.

3.2. Edukacja lokalnych samorządów i osób prywatnych w zakresie odpowiedniego wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego do promocji i rozwoju społeczno-gospodarczego regionu.

3.3. Ekspozowanie unikatowych walorów regionalnego dziedzictwa kulturowego oraz podnoszenie świadomości kulturowej mieszkańców województwa w celu budowania tożsamości regionalnej i lokalnej.

3.4. Promowanie:

- „dobrych praktyk” w zakresie zagospodarowania i użytkowania obiektów zabytkowych,
- tradycyjnych cech regionalnej architektury i budownictwa oraz dziedzictwa niematerialnego,
- najcenniejszych zabytków, w szczególności w odniesieniu do obiektów świadczących o odrębności i specyfice regionu.

4. Tworzenie warunków do szerokiej współpracy na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego.

4.1. Rozwijanie współpracy i integracji działań Samorządu Województwa, instytucji publicznych, naukowych, organizacji pozarządowych i innych w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

4.2. Wspieranie współpracy międzynarodowej, międzyregionalnej i transgranicznej na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego.

4.3. Wzmacnianie zaangażowania społecznego w zakresie opieki nad zabytkami,

poprzez m.in.: wspieranie inicjatyw społecznych w zakresie tworzenia lokalnych muzeów, wsparcie merytoryczne obecnych i potencjalnych użytkowników obiektów zabytkowych.

5. Wsparcie finansowe działań i inicjatyw wykorzystujących potencjał dziedzictwa kulturowego regionu.

6. Uwzględnianie problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego w regionalnych dokumentach planistycznych i programowo-strategicznych oraz innych dokumentach (m. in. planach ochrony parków krajobrazowych).

STRATEGIA ROZWOJU KULTURY W WOJEWÓDZTWIE WARMIŃSKO-MAZURSKIM

W 2000 r. powstał wojewódzki dokument dotyczący ochrony dorobku kulturowego regionu. Jest nim Strategia rozwoju kultury województwa warmińsko-mazurskiego do 2015 roku. Dokument ten stanowi rozwinięcie jednego ze strategicznych celów regionu, który brzmi: „Bogactwo dziedzictwa i kultury regionu istotnym czynnikiem rozwoju społeczno-gospodarczego”.

Głównymi założeniami, które stanęły u podstaw opracowania strategii rozwoju kultury są między innymi:

- tworzenie odpowiednich warunków dla rozwoju muzealnictwa;
- ochrona i konserwacja zabytków;
- badania archeologiczne i kulturoznawcze;
- powołanie Regionalnego Ośrodka Studiów i Ochrony Dziedzictwa Kulturowego;
- ochrona krajobrazu kulturowego i kształtowanie harmonijnego krajobrazu współczesnego;
- organizowanie i wspieranie przedsięwzięć kulturalnych o szczególnej randze służących do promocji regionu;
- zachowanie kultury niematerialnej, w tym tradycji ludowych ze szczególnym uwzględnieniem tych, które decydują o regionalnej odrębności i indywidualności;

- dostosowanie sieci placówek i instytucji kultury do potrzeb społeczności lokalnych.

Tak sprecyzowane założenia pozwoliły wygenerować trzy podstawowe obszary działania, dla których opracowane zostały cele szczegółowe, które przedstawiają się w sposób następujący:

Dla obszaru ochrona dziedzictwa kulturowego:

- Prawidłowe warunki ochrony dziedzictwa regionalnego;
- Odpowiednie warunki funkcjonowania muzeów;
- Ochrona krajobrazu kulturowego i kształtowanie harmonijnego krajobrazu współczesnego.

Dla obszaru organizacja i prowadzenie działalności kulturalnej:

- Tworzenie warunków szerokiej oferty kulturalnej;
- Dostosowanie sieci placówek i instytucji kultury do potrzeb społeczności lokalnych;
- Powszechnie dostępna edukacja w dziedzinie kultury i dziedzictwa regionalnego;
- Stworzenie systemu profesjonalnej opieki nad kulturą ludową;
- Tworzenie warunków finansowych do realizacji zadań z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego.

Dla obszaru: komunikacja społeczna, środki masowego przekazu w kulturze:

- Budowa społeczeństwa informacyjnego;
- Promocja zewnętrzna i wewnętrzna dorobku kulturowego.

STRATEGIA ROZWOJU TURYSTYKI W WOJEWÓDZTWIE WARMIŃSKO-MAZURSKIM DO ROKU 2025

Na potrzeby Strategii Rozwoju Turystyki wypracowano następującą wizję rozwoju turystyki w województwie warmińsko-mazurskim:

„Warmia i Mazury - to region unikalny w skali Europy, atrakcyjny dla wypoczynku oraz rozwoju biznesów turystycznych”

Proponowany cel główny strategii, nawiązujący do misji i wizji został sformułowany następująco:

“Turystyka staje się wiodącą, synergiczną dziedziną gospodarki województwa warmińsko-mazurskiego, wywierając pozytywny wpływ na rozwój wielu innych sektorów gospodarki regionu”.

W treści strategii wyznaczono szereg priorytetów, które determinować będą rozwój turystyczny województwa w najbliższej perspektywie. Należą do nich:

- 1) Synergia kultury i turystyki
- 2) Kreatywność w turystyce
- 3) Turystyka inteligentna
- 4) Eko Trendy w turystyce

Najważniejszy z punktu widzenia niniejszego programu jest priorytet 1, który stwierdza, że oferta kultury współczesnej stanowi wg wskazań raportu Europejskiej Komisji Turystyki (European Travel Commission), jeden z głównych komponentów budowania i rozwoju atrakcyjnych produktów turystyki miejskiej. Istotnymi, pożądanymi dla turystów atrybutami ofert turystycznych, są m.in. autentyczność lokalna i społeczna, aktywne zaangażowanie odbiorcy w tym interakcja, możliwość uczestniczenia oraz doświadczania wydarzeń unikalnych, niepowtarzalnych, które dzieją się tylko w jednym miejscu oraz w określonym momencie czasowym.

Strategia podkreśla też znaczenie tworzenia produktów turystycznych w oparciu o istniejące zasoby i szlaki kulturowe, a także duże znaczenie turystyki wiejskiej i ekoturystyki.

Dokument wskazuje znaczenie sieci Cittaslow - miasta Cittaslow w regionie, tworzące atrakcyjną sieć do eksploracji turystyki objazdowej, w tym „perły” wśród małych miast w Polsce, mające także potencjał rozwoju silnej marki miejsca - np. Reszel, Pasym, Lidzbark Warmiński. Do ich atutów należą:

- Lokalne produkty turystyczne - oferta specyficzna dla każdej z miejscowości Cittaslow, w tym związana z jej tożsamością kulturową i społeczną.
- Potencjał kulturowy i społeczny miasteczek.

- Filozofia sieci miast Cittaslow – „miasta dobrej jakości życia” - funkcja edukacyjna, poznawcza.
- Wizerunek „prozdrowotny” Cittaslow - czyste powietrze, żywność naturalna i tradycyjna, niski stopień zanieczyszczeń, brak konieczności pośpiechu.

5.3 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE POWIATU

POWIATOWY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU SZCZYCIEŃSKIEGO

Na rok 2023 powiat szczycieński nie posiada przyjętego powiatowego programu opieki nad zabytkami.

5.4 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE GMINY

STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY MIEJSKIEJ SZCZYTNO

Dokument przyjęty został Uchwałą Rady Miasta Szczytna nr XVII/190/2000 z dnia 2 czerwca 2000r. Temat dziedzictwa kulturowego jest w nim krótko omówiony, sprowadzając się przede wszystkim do wyznaczenia i opisu stref ochrony konserwatorskiej

Strefa ochrony konserwatorskiej „A”

Obejmuje pierwotny obszar zabudowy miejskiej (miasto wraz z przedmieściami). Obiekty ujęte w spisie zabytków podlegają ochronie na podstawie przepisów szczególnych.

Układ urbanistyczny składający się z historycznego układu ulic, podziałów na parcele oraz zasad i skali zabudowy poddane są analogicznym rygorom i w miarę możliwości powinny być odtworzone.

Obiekty powstałe przed 1945 rokiem nie umieszczone w rejestrze zabytków należy poddawać ochronie, zależnie od wartości kulturowej, określanej przez urząd konserwatorski.

Budynki nowoprojektowane mimo stosowania architektury współczesnej należy skalą i klimatem nawiązywać do zabudowy historycznej otoczenia. Projekty na tym obszarze winny uzyskać uzgodnienie urzędu konserwatorskiego.

Strefa ochrony konserwatorskiej „B”

W obszarze tym ochroną obejmuje się układ placów i ulic oraz skalę, rozwiązania materiałowe i wygląd zewnętrzny budynków w zakresie istotnym dla utrzymania charakteru założenia, czy budynku.

Zmiany budowlane wymagające pozwolenia na budowę muszą uzyskać uzgodnienie z urzędem konserwatorskim.

MIEJSCOWE PLANY ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

Na terenie Miasta obowiązuje obecnie szereg miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, które w swojej treści uwzględniają zasady ochrony dziedzictwa kulturowego. Zapisy planów uwzględniają ogólne zasady ochrony konserwatorskiej, wprowadzając na terenach chronionych prawem obowiązek uzgadniania wszelkiej działalności inwestycyjnej oraz wszelkich działań mających wpływ na zachowanie zabytkowej przestrzeni z właściwym konserwatorem zabytków

Uchwała	Dziennik Urzędowy
Uchwała nr XV/175/2000 Rady Miejskiej w Szczytnie z dnia 23 marca 2000 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia miasta Szczytno – jednostka A	Dziennik Urzędowy Województwa Warmińsko-Mazurskiego nr 30 z dnia 24 maja 2000 r, poz. 463

Uchwała nr XV/176/2000 Rady Miejskiej w Szczytnie z dnia 23 marca 2000 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia miasta Szczytno – jednostka D	Dziennik Urzędowy Województwa Warmińsko-Mazurskiego nr 30 z dnia 24 maja 2000 r, poz. 464
Uchwała nr XV/177/2000 Rady Miejskiej w Szczytnie z dnia 23 marca 2000 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Szczytna jednostka „A” (Bartna Strona)	Dziennik Urzędowy Województwa Warmińsko-Mazurskiego nr 30 z dnia 24 maja 2000 r, poz. 465
Uchwała nr XLIV/433/2002 Rady Miejskiej w Szczytnie z dnia 12 czerwca 2002 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego śródmieścia miasta Szczytno - jednostka C	Dziennik Urzędowy Województwa Warmińsko-Mazurskiego nr 91 z dnia 25 lipca 2002 r, poz. 1365
Uchwała nr V/47/2003 Rady Miejskiej w Szczytnie z dnia 31 stycznia 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego śródmieścia miasta Szczytno - jednostka E	Dziennik Urzędowy Województwa Warmińsko-Mazurskiego nr 29 z dnia 11 marca 2003 r, poz. 426
Uchwała nr IX/69/03 Rady Miejskiej w Szczytnie z dnia 29 maja 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego śródmieścia miasta Szczytno - jednostka B	Dziennik Urzędowy Województwa Warmińsko-Mazurskiego nr 100 z dnia 10 lipca 2003 r, poz. 1378
Uchwała nr XV/109/03 Rady Miejskiej w Szczytnie z dnia 27 listopada 2003 r. w sprawie zmiany w miejscowym planie ogólnym zagospodarowania przestrzennego miasta Szczytno ul. Mazurska, ul. Mrongowiusza	Dziennik Urzędowy Województwa Warmińsko-Mazurskiego nr 2 z dnia 8 stycznia 2004 r, poz. 25
Uchwała nr XXXVIII/248/05 Rady Miejskiej w Szczytnie z dnia 29 kwietnia 2005 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Szczytno – Bartna Strona	

Uchwała nr XXVIII/249/05 Rady Miejskiej w Szczytnie z dnia 29 kwietnia 2005 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Szczytno – Śródmieście jednostka A i miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego śródmieścia miasta Szczytno jednostka C	Dziennik Urzędowy Województwa Warmińsko-Mazurskiego nr 71 z dnia 13 czerwca 2005 r, poz. 1004
Uchwała nr XI/375/06 Rady Miejskiej w Szczytnie z dnia 13 czerwca 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Szczytno – Osiedle Kochanowskiego II	
Uchwała nr VI/62/07 Rady Miejskiej w Szczytnie z dnia 30 maja 2007r. W sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Miasto Szczytno – Zespół Szkół Nr 2”	Dziennik Urzędowy Województwa Warmińsko-Mazurskiego nr 92 z dnia 25 czerwca 2007 r, poz. 1370
Uchwała nr X/99/07 Rady Miejskiej w Szczytnie z dnia 30 października 2007r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Szczytno jednostka B w rejonie ulic: Tadeusza Kościuszki i Bolesława Chrobrego	Dziennik Urzędowy Województwa Warmińsko-Mazurskiego nr 195 z dnia 17 grudnia 2007 r, poz. 2488
Uchwała nr XX/193/08 Rady Miejskiej w Szczytnie z dnia 29 września 2008r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Szczytno – Śródmieście w rejonie Placu Juranda	Dziennik Urzędowy Województwa Warmińsko-Mazurskiego nr 175 z dnia 13 listopada 2008r, poz. 2559
Uchwała nr XXII/211/08 Rady Miejskiej w Szczytnie z dnia 19 grudnia 2008r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Szczytno – Szczytno Śródmieście jednostka D w rejonie ulic: Polskiej i Bogumiła Linki	Dziennik Urzędowy Województwa Warmińsko-Mazurskiego nr 14 z dnia 27 stycznia 2009r, poz. 295
Uchwała nr XXVII/248/09 Rady Miejskiej w Szczytnie z dnia 26 czerwca 2009r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Szczytno – Śródmieście miasta Szczytno jednostka B w kwartale ulic Warszawskiej, Odrodzenia, 3 Maja i Ogrodowej	Dziennik Urzędowy Województwa Warmińsko-Mazurskiego nr 109 z dnia 10 sierpnia 2009r, poz. 1839

Uchwała nr XXXIV/297/10 Rady Miejskiej w Szczytnie z dnia 20 kwietnia 2010r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Szczytno – Śródmieście miasta Szczytno – jednostka E	Dziennik Urzędowy Województwa Warmińsko-Mazurskiego nr 72 z dnia 25 maja 2010r, poz. 1839
Uchwała nr XXXVIII/323/10 Rady Miejskiej w Szczytnie z dnia 31 sierpnia 2010r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Szczytno – kwartał ulic Marszałka J.Piłsudskiego – Solidarności	Dziennik Urzędowy Województwa Warmińsko-Mazurskiego nr 160 z dnia 13 października 2010r, poz. 2058
Uchwała nr III//14/2010 Rady Miejskiej w Szczytnie z dnia 21 grudnia 2010r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Szczytno – Śródmieście jednostka D w rejonie ulic Kolejowej i Bogumiła Linki	Dziennik Urzędowy Województwa Warmińsko-Mazurskiego nr 160 z dnia 21 lutego 2011r,
Uchwała nr V/28/2011 Rady Miejskiej w Szczytnie z dnia 29 marca 2011r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Szczytno – Miasto Szczytno – kwartał ulic Przemysłowa -Wielbarska	Dziennik Urzędowy Województwa Warmińsko-Mazurskiego nr 62 z dnia 19 maja 2011r, poz.1034
Uchwała nr VI/37/2011 Rady Miejskiej w Szczytnie z dnia 28 kwietnia 2011r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Szczytno – Miasto Szczytno – Jezioro Domowe Duże	Dziennik Urzędowy Województwa Warmińsko-Mazurskiego nr 80 z dnia 22 czerwca 2011r, poz.1398
Uchwała nr XVI/139/2012 Rady Miejskiej w Szczytnie z dnia 27 czerwca 2012r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Szczytno – Śródmieście jednostka A – ul. T. Kościuszki	Dziennik Urzędowy Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 29 sierpnia 2012r, poz.2339
Uchwała nr XXV/211/2013 Rady Miejskiej w Szczytnie z dnia 27 czerwca 2013r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Szczytno – Miasto Szczytno -Bartna Strona	Dziennik Urzędowy Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 31 lipca 2013r, poz.2419

Uchwała nr XXVIII/235/2013 Rady Miejskiej w Szczytnie z dnia 18 grudnia 2013r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Szczytno – Miasto Szczytno -Osiedle Kochanowskiego	Dziennik Urzędowy Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 31 stycznia 2014r, poz.414
Uchwała nr XXX/255/2014 Rady Miejskiej w Szczytnie z dnia 26 lutego 2014r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego – śródmieście miasta Szczytno jednostka B w kwartale ulic Chrobrego, 3 Maja, Lipperta, Barczewskiego	Dziennik Urzędowy Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 15 kwietnia 2014r, poz.1600
Uchwała nr XXX/256/2014 Rady Miejskiej w Szczytnie z dnia 26 lutego 2014r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Szczytno – kwartał ulic J. Piłsudskiego	Dziennik Urzędowy Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 15 kwietnia 2014r, poz.1601
Uchwała nr XV/113/2016 Rady Miejskiej w Szczytnie z dnia 28 kwietnia 2016r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Szczytno – Miasto Szczytno rejon Placu Wolności i Jeziora Domowego Małego	Dziennik Urzędowy Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 28 czerwca 2016r, poz.2601
Uchwała nr XVII/133/2016 Rady Miejskiej w Szczytnie z dnia 30 sierpnia 2016r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia miasta Szczytno jednostka E – Mała Biel	Dziennik Urzędowy Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 13 października 2016r, poz.3963
Uchwała nr XXIX/209/2017 Rady Miejskiej w Szczytnie z dnia 27 październik 2017r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia miasta Szczytno kwartał ulic Żwirki i Wigury	Dziennik Urzędowy Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 17 listopada 2017r, poz.4589
Uchwała nr IV/36/2019 Rady Miejskiej w Szczytnie z dnia 29 stycznia 2019r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego – Miasto Szczytno – rejon ulic: Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warmińskiej i Lwowskiej”	Dziennik Urzędowy Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 20 lutego 2019r, poz.1042

Uchwała nr IV/37/2019 Rady Miejskiej w Szczytnie z dnia 29 stycznia 2019r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego – Miasto Szczytno – rejon ulic: Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warmińskiej i Lwowskiej”	Dziennik Urzędowy Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 20 lutego 2019r, poz.1043
Uchwała nr XLII/307/2022 Rady Miejskiej w Szczytnie z dnia 25 marca 2022 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Szczytno Śródmieście jednostka D w rejonie ulic Polskiej i Bogumiła Linki”	Dziennik Urzędowy Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 3 czerwca 2022 r. poz. 2662

6. ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY MIEJSKIEJ SZCZYTNO

6.1 CHARAKTERYSTYKA GMINY MIEJSKIEJ SZCZYTNO

Gmina Miejska Szczytno zajmuje powierzchnię 9,96 km². Miasto jest położone w południowej części województwa warmińsko-mazurskiego, w powiecie szczycieńskim, na pograniczu Pojezierza Olsztyńskiego i Równiny Mazurskiej.

Miasto Szczytno w 2021 r. było zamieszkiwane przez 22.013 tys. osób z czego 11.692 tys. osób (tj. 53%) stanowiły kobiety, a 10.321 tys. osób (tj. 47%) mężczyźni.

W granicach Miasta znajdują się dwa jeziora: Domowe Małe i Domowe Duże. Przez Szczytno przepływa również „Kanał Domowy” łączący Jezioro Domowe Małe i Domowe Duże. To ciek wodny, który wypływa z Jeziora Domowego Małego, a kanalizacja burzowa dostarcza do niego wody deszczowe z ponad połowy powierzchni Szczytna. Pod Szczytnem kanał płynie głównie pod ziemią (choć na terenach mniej zurbanizowanych jest otwarty), poza miastem jest kanałem otwartym. Poza granicami miasta wpływa do niego także woda z oczyszczalni miejskiej i tu kanał staje się szerszy i zasobniejszy w wodę.

Miasto Szczytno znajduje się około 149 km od stolicy Polski miasta Warszawa, 42 km od stolicy regionu miasta Olsztyn, w pobliżu takich ośrodków miejskich jak:

Mrągowo (39 km), Biskupiec (33 km), Nidzica (43 km), Ruciane-Nida (39 km). Najbliższe przejścia graniczne: z Rosją w Bezledach około 86 km oraz Gołdapi 119 km, a z Litwą w Budzisku około 161 km. Najbliższe porty: Port Lotniczy Olsztyn-Mazury (10 km), Port Morski Gdańsk (177 km).

Miasto jest dobrze skomunikowane z resztą kraju. W granicach Gminy krzyżują się drogi krajowe: nr 53 (relacji: Olsztyn – Ostrołęka), nr 57 (relacji: Bartoszyce - Warszawa), nr 58 (relacji: Nidzica -Mrągowo) oraz droga wojewódzka nr 600 relacji: Szczytno- Mrągowo. Podstawowy układ komunikacyjny uzupełnia gęsta sieć dróg utwardzonych do: Szczycionka, Rudki, Małdańca, Leśnego Dworu. Przez Szczytno przebiega również linia kolejowa nr 219 relacji Olsztyn - Ełk oraz linia kolejowa nr 35 relacji Szczytno- Ostrołęka.

Istotnym z punktu widzenia dostępności komunikacyjnej oraz mającej wpływ na przewagę konkurencyjną dla Szczytna jest lotnisko w Szymanach (10 km). Jest to jedyny w tej części Polski (północno-wschodniej) Międzynarodowy Port Lotniczy „Olsztyn Mazury”, który został otwarty w 2016 r.

6.2 RYS HISTORYCZNY GMINY MIEJSKIEJ SZCZYTNO

Pierwsze osiedle istniało na terenie dzisiejszego Szczytna już w czasach przedhistorycznych. Mieściło się ono nad dwoma jeziorami, zwanymi przez ludność staropruską „Skiten” (tak według Gerullisa zapisane około 1420 r.). Jeziora te wymienia również kronikarz warmiński Plastwig z przymiotnikami łacińskimi w postaci „Sciten major” i „Sciten minor” (Scitno większe i mniejsze), które wraz z innymi jeziorami w tej części ówczesnej Galindii miały być w posiadaniu Kurii Warmińskiej na długo przed ostatecznym zawładnięciem spornego terytorium przez administrację krzyżacką. Od tych właśnie jezior osada wzięła swoją nazwę, która przybrała z biegiem czasu formę — Szczytno. Inni wywodzą polską nazwę od mieszkańców osiedla, którzy według starej tradycji mieli zajmować się wyrobem szczytów czyli tarczy obronnych. W każdym razie „Szczytno” jest o wiele starsze od „Ortolsburga”, z czego uformowała się później nazwa niemiecka „Ortelsburg”.

We wczesnym średniowieczu ziemia szczycieńska zamieszкана była przez pruskie plemiona Galindów. W XII wieku, w wyniku najazdów książąt mazowieckich obszar ten znacznie się wyludnił. W następnym stuleciu impulsem do

ponownego zasiedlenia i ożywienia gospodarczego stało się państwo krzyżackie. Linia stałego osadnictwa przebiegała jednak na północ od Szczytna. Jej zasięg wyznaczały wsie: Burdąg, Stare Kiejkuty i Miętkie; jedynym miastem w tej części Mazur był Pasym. Miejsce dzisiejszego Szczytna zajmowała puszcza, zaś jedynym śladem stałego osadnictwa był zamek oraz położona w jego sąsiedztwie Bartna Strona, niewielka osada bartników i myśliwych. Założeniem dzisiejszego miasta stała się funkcjonująca przy zamku osada służebna.

Zamek szczycieński (od około 1350 r.) był za czasów Zakonu Krzyżackiego siedzibą administratorów obwodowych czyli wójtów. Pierwszy z nich nazywał się Henryk Murer. Wymienia go dokument lokacyjny dla polskich bartników, osiadłych po drugiej stronie wspomnianych jezior. Drewniany zamek, zresztą niewielki budynek, podobny raczej do obwarowanej stancy strzeleckiej, spalili Litwini w 1370 r. przeciągając tędy pod wodzą Kiejstuta do Sambii, gdzie doszło z Krzyżakami do krwawej bitwy pod Rudawą. Kilka lat później wzniesiono znojem okolicznej ludności pruskiej i polskiej na tymże samym miejscu nowy zamek z kamienia i cegły do wysokości 3 niższych kondygnacji.

Po bitwie grunwaldzkiej (1410) zamek zajęli przejściowo Polacy. Tutaj w r. 1450 wielki mistrz zakonny, Ludwik v. Erlichshausen, przyjmował hołd od obywateli miasta Pasymia, od rycerzy składających przysięgę również w języku polskim, ich „knechtów”, od wolnych kmieci Polaków i Prusów z obwodu szczycieńskiego. W 13-letniej wojnie Związku Pruskiego przeciwko Krzyżakom (1454–1466) zamek przeszedł w 1454 r. ponownie w ręce polskie, gdyż Polacy stali po stronie Związku. Pokój Toruński przypieczętował pozostanie Szczytna w obrębie lennych Prus Krzyżackich. Odtąd aż do 1525 r. podlegało komturom w Pasłęku. W r. 1520 zamek szczycieński jeszcze raz był oblegany przez wojska polskie. Wtedy to rycerstwo odmówiło walki z Polakami i rozbiegło się, jedynie bartnicy polscy z obawy przed zemstą mieli zostać wierni Zakonowi.

Po sekularyzacji Prus w 1525 r. zamek utracił swe znaczenie jako bastion pograniczny i od tego czasu zaczął powoli chylić się ku upadkowi. Odtąd był on siedzibą namiestnika kapitanatu (Amtshauptmanna) i służył książętom pruskim za kwaterę w czasie pobytu na łowach, czy też jako czasowe schronienie przed epidemią dżumy.

Poza zamkiem i należącym do niego folwarkiem, z którego później powstała osada Fiugaty, Krzyżacy dysponowali niektórymi obiektami, dającymi znaczne dochody. Do nich należał młyn zamkowy (Osmel) przy rzece Wałpuszy, zakład niewiele młodszy od pierwotnego zamku, który uległ likwidacji dopiero w 1920 r. Nad tą samą rzeką nieco później założono kuźnicę hutniczą, gdzie przetapiano rudę darniową. Według rejestru z r. 1446 zakład ten dostarczał rocznie około 2,5 ton żelaza komturowi elbląskiemu tytułem rocznej daniny czynszowej. Kuźnica ta była początkiem wsi Rudki.

Po zamku powstaje na północnym brzegu wymienionych jezior osiedle, założone w 1360 r. — jak wspomniano — przez polskich bartników. Do ich obowiązków należało pilnowanie barci i dostawa miodu, pomoc przy sprzęcie siana i zboża, oraz usługi myśliwskie. Osada bartnicza, zwana później „Bartna Strona”, miała wprowadzić swego „starostę” (sołtysa), lecz nie stanowiła do około 1530 r. ani zorganizowanej gminy wiejskiej, ani też nie przekształciła się w ośrodek miejski. Dopiero wówczas uzyskała ona prawo chełmińskie i jednocześnie ustalono granice jej obszaru, obejmującego łącznie 53 włóki.

Bartna Strona była w tym okresie już pokaźną wsią, bowiem według rejestru podatkowego z 1539 r. liczyła 44 dymów, gdy tymczasem osiedle podzameczne za jeziorem miało ich dopiero 29. Z postępującą trzebieżą okolicznej puszczy charakter wsi bartniczej powoli się zmienia, gdyż głównym zajęciem mieszkańców staje się uprawa ziemi, a nadmiar ludności osiada w rozwijającym się pobliskim miasteczku (dzięki czemu i tam element polski górował) i dzieli jego losy. Znaczniejszy rozwój Bartnej Strony zaczyna się jednak dopiero od drugiej połowy XVIII w. 2105 mieszkańców. W r. 1890 Bartna Strona uchodziła za miejscowość o największej w powiecie liczbie mieszkańców (2,887), nie licząc miast. Na rok przed jej inkorporacją do m. Szczytna, która nastąpiła dnia 1 lipca 1913 r., liczyła ich 3555.

Prawo do odbywania cotygodniowych targów było podstawą rozwoju i funkcjonowania organizmu miejskiego. W czasach średniowiecza jedynym miastem w okolicy, które posiadało ten przywilej, był Pasym. Mieszkańcy Szczytna już od połowy XVI wieku zabiegali o nadanie im takich samych praw, słusznie upatrując w nich możliwości gospodarczego rozwoju miasta. Jednak sprawa nie była prosta. Już w 1549 roku otrzymali oni przywilej cotygodniowych targów od starosty szczycieńskiego. Jednak po proteście mieszczan pasymskich, zagrożonych na pozycji

monopolisty, przywilej cofnięto. Kolejne lata to okres starań mieszkańców Szczytna o odzyskanie praw targowych. Opór Pasymia był tak silny i skuteczny, że długo jeszcze przyszło im czekać na zwieńczenie wysiłków sukcesem. Prawa tego nie uzyskali nawet w przywileju fundacyjnym z początku XVII wieku. Wiadomo jednak, że w tym okresie mieszkańcy okolicznych miejscowości mieli prawo do sprzedaży swoich towarów w Pasymiu i - właśnie w Szczytnie. Zatem na początku XVII wieku miasto posiadało prawdopodobnie pozwolenie na prowadzenie handlu, co nie było jednak równoznaczne z prawem do odbywania targów. Przywilej ten udało się im uzyskać dopiero około 1684 roku. Od tego czasu cotygodniowy targ, wraz z targiem końskim i bydłowym, miał odbywać się co poniedziałek. Wcześniej natomiast miejscowość uzyskała prawo do odbywania jarmarków, które w odróżnieniu od cotygodniowych targów miały miejsce jedynie kilka razy do roku. Na początku XVII wieku Szczytno miało prawo do dwóch jarmarków rocznie, w połowie stulecia uzyskano prawo do trzeciego, a od 1736 roku - do czwartego.

Okresy pomyślności i rozwoju gospodarczego miasteczka w XVII i na początku XVIII wieku raz po raz hamowały kataklizmy i klęski. Miasteczko nękane pożarami i przemarszami obcych wojsk wielokrotnie musiało podnosić się z ruin i zgliszczy. Największe pożary miały miejsce w 1638, 1653, 1659, 1698 i w 1714 roku. Pożar z połowy XVII wieku zniszczył też połowę Bartnej Strony, kataklizm z końca tego stulecia obrócił w ruinę niemal wszystkie drewniane budynki, łącznie z kościołem. Miasto ucierpiało też znacznie podczas przemarszu wojsk w czasie wojen polsko-szwedzkich w latach 1617-29 oraz 1654-60. Równie dotkliwe były epidemie. Pierwsza wielka fala dżumy dotarła do Szczytna w latach 1624-25. Jej ofiarą padło wówczas 2/3 mieszkańców osady. Kolejne przypadły na lata 1631, 1653-54, 1660, 1664 oraz 1710-11, kiedy to zaraza objęła całe Prusy.

Intensywny rozwój Szczytna, jaki miał miejsce w drugiej połowie XIX wieku, sprawił, że z końcem stulecia inwestycje zaczęły wkraczać na obszary położone poza granicami administracyjnymi miasta. Naturalnym kierunkiem rozwoju była Bartna Strona, ludna i zamożna osada położona w bezpośrednim sąsiedztwie miasta. Pod koniec XIX wieku Fryderyk Daum wybudował tu browar; powstała tu również świątynia dla mniejszości katolickiej. Mieszkańcy Szczytna kolejną rzecz zaczęli też wznosić tu swoje domy. W roku 1913 - wbrew woli mieszkańców - Bartna Strona została włączona w granice administracyjne miasta. Swoją wiejski charakter zachowała jeszcze długo, czego świadectwem do dzisiaj jest układ zabudowy oraz jej

typowo wiejski, drewniany charakter (chałupy przy ulicy Bartna Strona 34 oraz Konopnickiej 16). O miejskim charakterze świadczą budowle użyteczności publicznej (szkoła), obiekty przemysłowe (zabudowania browaru), jak również zabudowa willowa. W latach 30. XX wieku po stronie północnej i zachodniej powstało osiedle domów jednorodzinnych.

W XIX wieku nastąpił rozwój miasteczka, widoczny zwłaszcza w drugiej połowie stulecia. W 1818 roku Szczytno, które dotychczas podlegało starostwu w Nidzicy, zostało siedzibą powiatu. W drugiej połowie XIX wieku nastąpił przestrzenny rozwój miasta, zapoczątkowany wcieleniem w jego granice posesji zamkowej (1868), jak również ożywienie życia gospodarczego i społecznego.

W roku 1868 w Szczytnie było 9 cechów rzemieślniczych, które liczyły w sumie 172 członków. W drugiej połowie XIX wieku zaszły istotne zmiany w wyglądzie samego miasta. Ulice zaczęto utwardzać oraz oświetlać. W 1883 roku uruchomiono pierwsze połączenie kolejowe z Olsztynem. Niedługo później powstały następne: z Piszem i Ełkiem (1884), Wielbarkiem i Nidzicą (1900) oraz Biskupcem (1909). W tym okresie wzniesiono najważniejsze budowle użyteczności publicznej: gmach sądu (1867-69), gimnazjum (1883-84), gmach starostwa (1885), pocztę (1892), szpital powiatowy (1903–09). Powstały miejskie zakłady komunalne, w tym rzeźnia miejska, (1894-95) zakład energetyczny (1901), gazownia (1904-05), wodociągi i kanalizacja (1907-08). Funkcjonowało również wiele mniejszych i większych zakładów przemysłowych. Na początku XX wieku były to: 3 tartaki parowe, 3 cegielnie, 2 młyny parowe, wytwórnia koszyków, fabryka wyrobów drzewnych, browar.

Tak znaczne ożywienie spowodowało też rozwój terytorialny miasta. W 1894 roku magistrat nabył Jezioro Miejskie (obecnie Jezioro Domowe Małe). W 1901 roku przyłączono dawne osiedle wiejskie Fiugaty, w 1906 tereny przy jeziorze Miejskim, tzw. Wolność. Najbardziej jednak miasto powiększyło obszar w roku 1913, po włączeniu w swoje granice Bartnej Strony (1.250 ha). Proces ten ostatecznie zakończyło wcielenie w 1914 roku zamkowego młyna. Tuż przed pierwszą wojną światową miasto liczyło 587 domostw i 9300 mieszkańców.

Niewątpliwie przełomowe wydarzenie w historii Szczytna stanowił wybuch I wojny światowej. W wyniku ofensywy armii rosyjskiej w sierpniu 1914 roku w gruzach legło prawie całe śródmieście, w tym główne ulice rynkowe i ich zaplecza.

Zniszczonych zostało 160 domów mieszkalnych oraz 321 budynków gospodarczych. Odbudowa zniszczonego miasta, połączona z odbudową całej prowincji, rozpoczęła się bardzo szybko, bo już w 1916 roku. Została podjęta z inicjatywy państwa, przy niebagatelnym udziale środków państwowych oraz wydatnej pomocy miast z głębi Niemiec. Odbudowa Szczytna była ogromnym przedsięwzięciem zarówno dla jego mieszkańców, jak i dla władz. Skala zniszczeń oraz kompleksowość podejmowanych prac pozwoliły na zmiany urbanistyczne w centrum miasta. Poszerzono główne ulice (dzisiejsze: Odrodzenia, Polska, Warszawska), nadając im bardziej wielkomiejski charakter, dokonano korekty przebiegu starych ulic (ul. 3 Maja) oraz wytyczono nowe (ul. Generała Andersa i ul. Żeromskiego). Był to okres intensywnej działalności projektantów i firm budowlanych. Spośród architektów czynni byli m.in. August Wiegand, Walter Kuckuk, van Item, W. Czygan. Na szeroką skalę stosowano też nowe technologie i konstrukcje, m.in. betonowe fundamenty, dotychczas mało popularne w niewielkim, prowincjonalnym miasteczku. W tej dziedzinie celowały głównie firmy berlińskie. W rezultacie odbudowy, prowadzonej w latach 1916-24, powstały w Szczytnie zwarte zespoły zabudowy głównych ulic i ciągów komunikacyjnych, do których należą ul. Odrodzenia, Polska, 1 Maja. W tym samym duchu, dostosowując się do charakteru istniejącej już zabudowy, wznoszono budynki w innych punktach miasta (ulice: Ogrodowa, Bartna Strona, Barczewskiego, 3 Maja).

Na miejscu wschodniej części dawniejszego zamku zbudowany został w r. 1937 kosztem 800 tysięcy marek nowy ratusz, według projektu architekta Fricka z Królewca (obecnie siedziba władzy powiatowej i miejskiej). W ten sposób narodziło się zupełnie nowe, wielkomiejskie Szczytno o jednorodnym obliczu architektonicznym. W latach 20. i 30. XX wieku na obrzeżach ówczesnego miasta zaczęła powstawać zabudowa jedno- i wielorodzinna.

Warto podkreślić, że Szczytno było ośrodkiem ruchu polskiego. Zachowany do dnia dzisiejszego dom przy ul. Polskiej 35, był w latach 1906-39 siedzibą Mazurskiej Partii Ludowej, oraz redakcji „Mazura”.

W styczniu 1945 r. centrum miasta zostało ponownie zniszczone. Straty w zabudowie sięgnęły 45%. Po 1945 r. większość infrastruktury odbudowano. Współcześnie Szczytno to stolica powiatu szczytyńskiego w województwie

warmińsko-mazurskim, miasto rozwijające się i stanowiące centrum administracyjno-usługowe dla całego regionu.

6.3 ZABYTKI NIERUCHOME I KRAJOBRAZ KULTUROWY

Na terenie Gminy Miejskiej Szczytno znajduje się wiele przykładów zabytkowej architektury, które są cennymi i wartymi poznania obiektami. Gmina posiada Gminną Ewidencję Zabytków, przyjętą Zarządzenie nr VII/463/2018 Burmistrza Miasta Szczytno z dnia 29 stycznia 2018 r., dostępną pod adresem internetowym <https://bip.um.szczytno.pl/arttykul/gminna-ewidencja-zabytkow-gminy-miejskiej-szczytno>

Zabudowa miejska skupiona wzdłuż głównych ciągów śródmiejskich (ulice Odrodzenia, Polska, 1 Maja, Sienkiewicza oraz Warszawska) w większości powstała po II wojnie światowej, w formach typowych dla budownictwa tego okresu. Wielorodzinne bloki lub niskie pawilony zastąpiły reprezentacyjne kamienice wzniesione w czasach odbudowy po zniszczeniach I wojny światowej (patrz s 18). Ulica Odrodzenia, zarówno wcześniej, jak i obecnie, pełni funkcję głównej handlowej ulicy miasta. Tutaj zarówno dawniej jak i dzisiaj znajdowały się okazałe sklepy, restauracje, kawiarnie i punkty usługowe. Warto tu wymienić przede wszystkim dwa duże domy towarowe - „Hennig” i „Kars” - położone przy skrzyżowaniu ulicy Odrodzenia z Warszawską i 1 Maja, jak i najbardziej chyba reprezentacyjny hotel w mieście - „Berlinerhof” – znajdujący się przy tym samym skrzyżowaniu, na narożu ulic 1 Maja i Polskiej. Historyczna zabudowa śródmieścia zachowała się w niewielkim stopniu.

Zespół zabudowy śródmieścia obejmował nie tylko reprezentacyjne kamienice położone wzdłuż głównej arterii śródmiejskiej. Wewnętrzne podwórka i zaplecza kamienic zabudowane były ciasno budynkami o funkcjach gospodarczo-usługowych. Reliktowe ślady tej zabudowy można jeszcze odnaleźć na ulicach Ogrodowej i Barcza stanowiących zaplecze dla ulicy Odrodzenia oraz w podwórzu ulicy 1 Maja. Interesujące jest zwłaszcza to, że architektura tych obiektów była równie dobra i starannie projektowana, jak budynków w pierzejach głównych.

Rozwój przestrzenny Szczytna i charakter jego zabudowy uwarunkowany jest historycznym jego rozwojem. Przez długi czas po otrzymaniu praw miejskich miasto

zachowywało swój rolniczy charakter. Znalazło to odzwierciedlenie w jego wyglądzie. Zabudowa skoncentrowana wokół wydłużonego rynku miała charakter wiejski. Budynki z reguły o konstrukcji szkieletowej były proste i niskie. Przy ulicy znajdował się budynek mieszkalny, zabudowa gospodarcza ciasno wypełniała wąską, wydłużoną parcelę. Dopiero pod koniec XVIII wieku zaczęły powstawać murowane budynki mieszkalne, zaś miejskiego charakteru Szczytno zaczęło nabierać z końcem XIX wieku. Wówczas to pojawiły się pierwsze kamienice, wznoszone zazwyczaj w stylu historycznym, zdobione bogato detalem architektonicznym. Do dzisiaj w historycznym kształcie zachowały się m.in. domy przy ul. Sienkiewicza 6, Pasymskiej 18, ul. Linki 2 oraz kilka kamienic przy ul. Kościuszki. Warto też zwrócić uwagę na dwie drewniane chaty - relikty zabudowy gminy wiejskiej, włączone w granice miasta Szczytno dopiero w 1913 roku - ul. Bartna Strona 24 i ul. Konopnickiej 16. Z początku XX wieku pochodzi zabudowa willowa przy ulicach Konopnickiej 64, Poznańskiej 6 i 8, Curie-Skłodowskiej 8. Wydarzeniem bez precedensu w dziejach miasta były obie wojny światowe, które dwukrotnie zmieniły oblicze architektoniczne miasta.

W wyniku odbudowy po I wojnie światowej Szczytno uzyskało wielkomiejski charakter. Znaczna część miejskiej zabudowy oraz budynków użyteczności publicznej została wzniesiona w okresie odbudowy w latach 1916-24. Była to architektura o formach nowoczesnych, charakteryzująca się prostotą i powtarzalnością form, odwołująca się jednak do ducha lokalnej tradycji. Poza śródmieściem do najciekawszych, zachowanych do dzisiaj budynków z okresu odbudowy należą m.in. domy przy ulicach: Ogrodowa 17, Bartna Strona 1 i 3, ul. 3 Maja 7 i 12, Konopnickiej 46 i 70, Mickiewicza 7.

W latach 30. XX wieku rozpoczęła się zabudowa jedno- i wielorodzinna, wznoszona w ramach taniego budownictwa mieszkaniowego. Powstawały zarówno nowe ulice z kompleksowo wznoszoną, nową zabudową (m.in. ul. Pułaskiego, Paderewskiego, Sikorskiego, Niepodległości), jak też liczne uzupełnienia w przejeżdżanych ulicznych ul. Pasymska 15/17, ul. Konopnickiej 41 i 43, Bolesława Chrobrego 8, Leyka 12 i 14).

Do najbardziej interesujących obiektów zabytkowych na terenie Szczytna należy zaliczyć:

Ruiny zamku i przedzamcza

W końcu XIV w., na miejscu drewnianej warowni wzniesionej przez wielkiego szpitalnika i komtura Elbląga Ortulfa von Trier wybudowano czteroskrzydłowy, murowany zamek na planie kwadratu o boku długości 39 m z wysuniętą wieżą w południowo-zachodnim narożniku. Fundamenty budowli zostały wymurowane z polnego kamienia, a ściany z cegły. Na miejsce wzniesienia warowni wybrano wąski przesmyk pomiędzy dwoma jeziorami: Domowym Dużym i Domowym Małym. Warownia była siedzibą prokuratora zarządzającego południowym skrajem podbitych terenów i obroną granicy państwa krzyżackiego. Podczas wojny trzynastoletniej zamek przez półtora roku znajdował się w rękach polskich wojsk. Odzyskana przez Krzyżaków warownia, po sekularyzacji Prus stała się siedzibą starosty. Z powodu bliskości puszczy zasobnej w zwierzynę łowną, pełniła również funkcję zameczku myśliwskiego.

W latach 1579 - 1581, margrabia Jerzy Fryderyk z Ansbach zlecił budowniczym: Blausiusowi Berwartowi i Hansowi Wismarowi przebudowę średniowiecznego obiektu w nowożytną siedzibę. Zamek został otoczony zewnętrznymi fortyfikacjami flankowanymi przez cztery okrągłe narożne basteje. Rozbudowano również podzamcze. Po wojnach szwedzkich reprezentacyjny zespół zamkowy podupadł, a w końcu XVII w. został opuszczony. W 1715 r. wydano zgodę na częściową rozbiórkę zamku, w latach 1729-1799 rozebrano skrzydło południowe, wieżę oraz baszty i mury przedzamcza. Po zniesieniu starostwa, w 1786 r. obiekt uległ całkowitemu zaniedbaniu. Rozebrano skrzydło wschodnie oraz górne kondygnacje skrzydła zachodniego i południowego, fosa od strony miasta została zasypana, a przez dziedziniec poprowadzono drogę. W 1924 r. przeprowadzono pierwsze badania archeologiczne, dzięki którym odsłonięto i częściowo zrekonstruowano zarys założenia zamkowego. W latach 1937-1938, na terenie przedzamcza, wzniesiono monumentalny ratusz, pełniący swoją funkcję do dziś. Jego trójskrzydłowe założenie nawiązuje do tradycji średniowiecznego zamku. W 1939 r. mury zamkowego przyziemia zostały zadaszone i przeznaczone na siedzibę Muzeum Regionalnego. Po 1945 r. nastąpiła destrukcja pozostałości zamkowego założenia. Prowadzone w 1969 r. badania archeologiczne miały posłużyć późniejszej odbudowie warowni. Ostatecznie, w latach 1990-1992 zrezygnowano z zamiarów rekonstrukcji zamku, a pozostałe po nim relikty zabezpieczono i wyeksponowano w formie trwałej ruiny.

Odtworzenie rozplanowania przestrzennego szczycieńskiego zamku możliwe jest dzięki badaniom archeologicznym, ale wygląd bryły zamkowej to jedynie hipotezy i domniemania oparte na analogicznych krzyżackich warowniach. Zachowane i częściowo nadbudowane relikty założenia zamkowego stanowią pozostałość murów magistralnych trzech skrzydeł: północnego, wschodniego i zachodniego, z częściowym zarysem podziałów wewnętrznych i filarów przyziemia. Skrzydło południowe, w którym prawdopodobnie znajdowała się brama wjazdowa oraz główna, narożna wieża zamkowa zachowały się jedynie w postaci słabo czytelnych fundamentów.

Kościół ewangelicki, ul. Warszawska 1

Wzniesiony w latach 1714-19, usytuowany w centrum miasta, w miejscu, gdzie w drugiej połowie XV wieku wybudowano pierwszy, drewniany kościół katolicki. Dominująca w panoramie miasta monumentalna budowla, nawiązująca formą wieży, detalem oraz kształtem otworów do stylu barokowego, należy do najładniejszych świątyń na terenie ziemi szczycieńskiej. Wysoka, kondygnacyjna wieża uzyskała swój obecny wygląd w latach 1906-07, kiedy to została podwyższona i nakryta kopulastym hełmem z ośmioboczną latarnią. Jednoprzestrzenne, jasne wnętrze, z charakterystycznymi dla świątyń ewangelickich emporami, prezentuje się bardzo ciekawie.

Ołtarz główny wykonany w 1719 roku, pozłocony i pomalowany w 1773, bogato zdobiony rzeźbionym ornamentem i przedstawieniami figuralnymi, jest przykładem sztuki barokowej o dobrym poziomie warsztatowym. Pomędzy kulisowo zakomponowanymi kolumnami przedstawione są: scena Bożego Narodzenia oraz Personifikacje Wiary i Miłości, Ukrzyżowanie oraz św. Marek Ewangelista i św. Mateusz Ewangelista, Wniebowstąpienie oraz św. Jan Ewangelista i św. Łukasz Ewangelista; w szczycie scena Zesłania Ducha Świętego. Po prawej ambona, ufundowana w 1719 roku przez pisarza miejskiego Christiana Fischera i jego małżonkę. Za ołtarzem umieszczono tablicę upamiętniającą mieszkańców Szczytna poległych na frontach I wojny światowej. Wyposażenie znakomicie uzupełnia, stwarzając wrażenie jednorodności wnętrza, zespół ławek oraz dwukondygnacyjne empory, wypełniające boczne przestrzenie.

Sąd, ul. Sienkiewicza 8

Zespół budynków sądowych, obejmujących właściwy gmach sądu oraz więzienie, wybudowany w 1867 roku, rozbudowywany w 1912 roku. Wzniesiony poza ówczesnymi granicami miasta, wzdłuż grobli prowadzącej do Bartnej Strony. Obecnie położony w samym centrum Szczytna, w pobliżu ratusza. Gmach sądu prezentuje ciekawy, rzadko spotykany w pruskich obiektach użyteczności publicznej przykład nawiązania do architektury włoskiego renesansu, z wyraźną inspiracją architekturą florenckiego quattrocento. Budowle wyróżnia nie tylko forma, ale i rodzaj materiału, czyli użyta w elewacji żółta cegła licowa. Jest ona, jak i formy neorenesansowe, równie rzadko spotykana na tych terenach.

Dworzec kolejowy, ul. Kolejowa 1

Wybudowany wraz z powstaniem w 1883 roku pierwszej linii kolejowej łączącej Szczytno z Olsztynem. Rozbudowywany później, dotrwał do czasów współczesnych w historycznej postaci. W zespole dworca niewielki, murowany budynek sanitarny (WC), również o formach historycznych, oraz wieża ciśnień. W pobliżu zachowane budynki mieszkalne dla pracowników kolei (ulice Wasińskiego i Kolejowa).

Starostwo, ul. Warszawska 5

Jeden z nielicznych, historycznych obiektów przy ulicy Warszawskiej, wcześniej gęsto zabudowanej ulicy śródmiejskiej. Gmach starostwa wzniesiony w 1885 roku jako siedziba powiatu, w stylu historycznym, typowym dla czasu powstania. Budynek pierwotnie założony na planie silnie wydłużonego prostokąta, w 1927 roku powiększony o część zachodnią, wyodrębnioną z bryły poprzez głęboki, narożny ryzalit. Rozbudowa budynku została całkowicie podporządkowana istniejącej, pierwotnej formie i detalowi. Warto też wiedzieć, że zgodnie z ówczesną praktyką w urzędzie znajdowały się nie tylko pomieszczenia kancelaryjne, ale również mieszkanie starosty. Obecnie swoją siedzibę ma tutaj urząd skarbowy.

Zespół Koszar „Jäger Kaserne Graf York von Wartenburg”, obecnie Wyższa Szkoła Policji, ul. Marszałka Piłsudskiego

Zespół budynków koszarowych usytuowany we wschodniej części miasta, w swej zasadniczej części wzniesiony w 1886 roku, rozbudowywany po roku 1914 oraz

w latach 1930-37. Najstarsze budynki wzniesione są w konstrukcji szkieletowej wypełnionej cegłą, inne murowane, otynkowane, wznoszone w duchu architektury modernistycznej. W koszarach mieściła się przed wojną największa w Niemczech tlesura sokołów.

Zakład przemysłu komunalnego, ul. Polska 38

Zespół budynków komunalnych złożony z rzeźni miejskiej (1894-96), gazowni (1904-05; biuro gazowni odbudowane po I wojnie światowej) i stacji wodociągów (1907-08). Do dzisiaj w historycznym kształcie zachowane dwa niewielkie budynki wodociągów, wzniesione z cegły licowej, zdobione kolorowymi płytkami ceramicznymi; jeden z nich poprzedzony wejściem w konstrukcji ryglowej.

Zespół browaru, ul. Mickiewicza 5

Kompleks budynków przemysłowo-biurowych założony na nieregularnym, nawarstwiającym się planie. Pierwszy browar wybudowany w 1898 roku dla Fryderyka Dauma. Zniszczony w czasie I wojny, odbudowany i rozbudowany w latach 20. XX wieku według projektów Augusta Wieganda. W obrębie zespołu zachowany dom kierownika browaru (obecnie nadal biura i mieszkanie), połączony ze skrzydłem magazynu 3-przejazdową, reprezentacyjną krytą bramą wjazdową. W najstarszej części zespołu historyzujący detal nawiązujący do architektury gotyckiej. Po II wojnie światowej nadal użytkowany zgodnie z pierwotnym przeznaczeniem.

Kościół rzymskokatolicki p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, ul. Konopnickiej 72

Wybudowany w latach 1898-99, konsekrowany w 1903 roku, ma, jak znakomita większość świątyń tego okresu, cechy neogotyckie. Wieża założona na planie kwadratu, nadwątlona pożarem w roku 1915 oraz ostrzałem artyleryjskim w roku 1914 zwieńczona jest strzelistym, ostrosłupowym hełmem, odbiegającym formą od wcześniejszego.

We wnętrzu zachowane jednorodne, neogotyckie wyposażenie z czasów budowy kościoła. Ołtarz główny wykonany został na początku XX wieku w warsztacie Augusta Lorkowskiego z Gietrzwałdu. Ołtarze boczne, wykonane w 1899 roku w warsztacie Ferdynanda Stuflessera z St. Ulrich w Tyrolu, ufundowane zostały przez księdza Walentego Tolksdorfa, zwanego Apostołem Mazurów. Ołtarz boczny

lewy, p.w. św. Józefa, z rzeźbionymi figurami św. Anny i św. Joachima po bokach; ołtarz boczny prawy p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa z rzeźbionymi figurami św. Stanisława Kostki i Alojzego Gonzagi po bokach. W tym samym stylu utrzymane chór muzyczny i prospekt organowy, ambona oraz ławki. Sklepienie i filary pokrywa polichromia łącząca elementy malarstwa neogotyckiego (tło i ornamentyka roślinna) oraz współczesnego (medaliony świętych). Zespół witraży wykonany w warsztacie Adalberta Rednera z Wrocławia w 1899 roku; na ścianie prezbiterialnej scena Wniebowzięcia Marii oraz św. Walenty i św. Józef, w nawie przedstawienia 4 Ewangelistów.

Przy kościele budynek plebanii (ul. Konopnickiej 72) z 1916 roku, zaprojektowany przez Augusta Wieganda, architekta czynnego w Szczytnie w okresie odbudowy po I wojnie światowej. Budynek wyróżnia zwarta bryła o harmonijnej formie łączącej reprezentacyjną formę z dekoracyjnymi elementami (m.in. wypalane z gliny terakotowe płytki zdobione motywem kwiatów przy bocznym wejściu).

Kościół Chrześcijan Baptystów, ul. Sienkiewicza 5

Zaprojektowany w 1903 roku przez Bruno Madera z Biskupca, wybudowany rok później w stylu neogotyckim; w 1929 roku przebudowa kruchty wejściowej. Wraz z planami kościoła powstał projekt ogrodzenia (tego samego autorstwa), nawiązujący do form architektonicznych budowli (dzisiejsze ogrodzenie wtórne). Kaplica połączona z częścią mieszkalną, znajdującą się w tylnej części budowli. Elewacje boczne przeprute przez 2 rzędy okien, w elewacji wejściowej ostrołukowe, tynkowane blendy oraz portal zwieńczony ceglanyymi sterczynami. Wnętrze sali modlitw emporowe, z basenem i mównicą.

Wieża wodociągowa

Wzniesiona w 1908 roku, usytuowana w centrum miasta, ul. Klenczona 1. Murowana z cegły ceramicznej, częściowo otynkowana, założona na rzucie ośmioboku, zwieńczona dachem stożkowym. Jest to typowy element zabudowy miast wschodniopruskich.

Szpital, ul. Curie-Skłodowskiej 12

Wzniesiony w latach 1908-09, kilkakrotnie rozbudowywany, w latach 20. XX wieku według projektów Augusta Wieganda. W latach 1935-36, w trakcie prac prowadzonych według projektów berlińskiego architekta Jurgena Bachmanna, na osi wejścia głównego dość nieszczęśliwie dodano parterowy pawilon zniekształcający pierwotną sylwetkę budowli. Szpital usytuowany z dala od centrum miasta, położony jest na dużej kwadratowej działce przylegającej do ulicy, z podjazdem od frontu. W skład zespołu wchodzi kilka budynków: właściwy, trójskrzydłowy gmach szpitala, kaplica oraz budynki gospodarcze. Budynek szpitala wzbogaca zróżnicowany detal architektoniczny, łączący formy regionalne z ornamentyką secesyjną. Warto zwłaszcza zwrócić uwagę na drewniane loggie i wykusze, tynkowe tablatury, dekoracyjne szczyty w konstrukcji ryglowej oraz stolarkę okienną o silnie zwielokrotnionych podziałach.

Młyn, ul. Polna 5

Położony w sąsiedztwie torów kolejowych oraz nieistniejących obecnie zakładów przemysłowych. Znajdowały się tu m.in. składy towarowe, tartak, zakład drzewny. Młyn, o bardzo nowoczesnej jak na czasy swego powstania formie i wyposażeniu, został wzniesiony w 1909 roku dla Richarda Andersa, właściciela składów towarowych, tartaku i wielu nieruchomości w mieście. Zachowany w jego pobliżu budynek mieszkalny przy ul. Polnej 9 został wybudowany w 1911 roku jako dom służbowy dla pracowników młyna.

Kościół rzymskokatolicki p.w. św. Stanisława Kostki, wcześniej kościół Nowej Wiary Apostolskiej, ul. Niepodległości 13

Zaprojektowany w 1929 roku przez architekta Otto Backera ze Szczytna, wybudowany w 1930 roku dla gminy Nowej Wiary Apostolskiej. Architektura kościoła, jak na czasy swego powstania, nowoczesna. Interesujące zwłaszcza jest rozwiązanie elewacji frontowej z prosto ściętym, schodkowym szczytem, nawiązującym do wzniesionej w 1924 roku szczycieńskiej synagogi. Pierwotną bryłę kościoła zniekształca wysoka wieża, dodana w czasach współczesnych.

Ratusz, ul. Sienkiewicza 1,

Wybudowany jako siedziba władz miejskich w latach 1936-37, według projektów Kurta Fricka, architekta z Królewca. Potężny, trójskrzydłowy gmach o surowej, praktycznie pozbawionej detalu architektonicznego formie zamyka

perspektywę głównej ulicy miasta. Efekt monumentalizmu podkreśla wysoka, narożna wieża zegarowa, główny akcent budowli. Interesującym elementem są drewniane wykusze w elewacjach bocznych, w udany sposób zmiękczające surowość formy. Obecnie w gmachu ratusza mieści się Urząd Miasta, Miejski Ośrodek Sportu, Zakład Gospodarki Komunalnej oraz Starostwo Powiatowe, swoją siedzibę ma również Muzeum Mazurskie (w dawnym mieszkaniu burmistrza).

Park Miejski, ul. Curie – Skłodowskiej

Założony w okresie międzywojennym przez Richarda Andersa jednego z najbogatszych mieszkańców Szczytna, właściciela tartaku i młyna oraz kilku nieruchomości w mieście. Park z dobrze zachowanym, czytelnym układem przestrzennym.

Cmentarz ewangelicki, obecnie park miejski, ul. Marszałka Piłudskiego

Założony w pierwszej połowie XIX wieku, w czasach współczesnych przekształcony w park miejski. Do dzisiaj zachowany pierwotny układ alei i ścieżek, starodrzew oraz część metalowych krzyży i ogrodzeń z kwater grobowych. W części centralnej usytuowana kwatera wojenna z okresu I wojny światowej, gdzie pochowanych jest 170 żołnierzy armii niemieckiej i 78 armii rosyjskiej, łącznie 248 żołnierzy.

Cmentarz żydowski

Założony w 1815 roku na działce kupionej za 50 talarów przez pierwszych członków gminy żydowskiej. Jeden z najlepiej zachowanych cmentarzy żydowskich na Warmii i Mazurach. Znajduje się na nim kilkadziesiąt macew, najstarsze z potowy XIX wieku, o interesującym zdobnictwie, charakterystycznym dla kultury żydowskiej.

Cmentarz wojenny z okresu I wojny światowej przy ul. Poznańskiej

Otoczony niskim kamiennym murem; pochowanych jest tu 20 żołnierzy armii rosyjskiej i 4 żołnierzy armii niemieckiej.

Cmentarz wojenny przy szosie do Ostrołęki z okresu II wojny światowej

W zbiorowych mogiłach pochowanych jest 1008 żołnierzy armii radzieckiej, którzy polegli na terenie powiatu szczycieńskiego. Pomnik na cmentarzu autorstwa Janusza Kompowskiego. W miejscu tym usytuowany jest również cmentarz wojenny z okresu I wojny, gdzie pochowanych było 31 żołnierzy armii rosyjskiej.

Zakres i formy ochrony oraz opieki nad zabytkami rejestrowymi przez ich właścicieli i użytkowników reguluje przede wszystkim ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz.U. z 2022 r., poz. 840 z późn. zm.) oraz akty wykonawcze do ustawy, w tym m.in. Rozporządzenie MKiDN z dnia 22 czerwca 2017 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (t.j. Dz.U. z 2018 r., poz. 1609).

Obowiązek zgodnego z przepisami użytkowania i zarządzania obiektem zabytkowym spoczywa na jego właścicielu lub posiadaczu. Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Niezależnie od w/w obowiązków użytkownik zabytku jest zobowiązany zawiadomić służby konserwatorskie o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;
- 2) zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;
- 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;
- 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

Zgodnie z zapisami ustawy o ochronie zabytków, pozwolenia konserwatorskiego wymaga:

- prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;

wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;

prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;

prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;

prowadzenie badań archeologicznych;

przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;

trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonej tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;

dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;

zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;

umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic, reklam oraz napisów,

podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru, z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni;

· poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania;

Przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa można prowadzić: 1) prace konserwatorskie, 2) prace restauratorskie, 3) badania konserwatorskie – na podstawie pozwolenia wydanego przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Właściciel lub posiadacz zabytku może wystąpić do właściwego konserwatora zabytków o wydanie w formie pisemnej zaleceń konserwatorskich, pomocnych w przygotowaniu dokumentacji projektowej czy sformułowaniu zakresu planowanych prac. Zalecenia konserwatorskie mają na celu określenie sposobu korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także określenie zakresu dopuszczalnych prawnie zmian, które mogą być wprowadzone w tym zabytku.

Należy podkreślić, że główną zasadą konserwatorską podczas planowania remontu obiektu zabytkowego jest wykonanie go przy użyciu materiałów historycznie uzasadnionych, z maksymalnym zachowaniem substancji zabytkowej i minimalną w nią ingerencją, tj. obowiązuje zasada kontynuacji tradycyjnych materiałów i technologii (w zależności od konkretnego budynku - tj. kamień, cegła, drewno, szkło, dachówka ceramiczna w kolorze ceglastoczerwonym, blacha miedziana, cynkowa lub tytanowo - cynkowa, gont, łupek, tynki, zaprawy i farby, które pozwolą na „oddychanie” muru), charakterystycznych dla okresu powstania obiektu - takie rozpoznanie winno wynikać np. z badań archiwalnych (źródeł ikonograficznych, fotograficznych, pisanych itp.) lub badań konserwatorskich substancji zabytkowej obiektu (dotyczy to głównie prac na elewacji, klatkach

schodowych, piwnicach, werandach/balkonach, schodach, balustradach, bramach przejazdowych oraz wobec wszelkiej stolarki otworowej - okna i drzwi) – niedopuszczalne jest stosowanie ahistorycznych materiałów budowlanych np.: stolarka otworowa wykonana z PCV, blachodachówka/gont bitumiczny, czy styropian/wełna do ocieplania zewnętrznego.

6.4 ZABYTKI RUCHOME

Na mocy art. 3 pkt. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek ruchomy jest wpisywany do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego (art. 11 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

W celu uzyskania informacji na temat lokalizacji i charakterystyki zabytków ruchomych należy skontaktować się z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Olsztynie

6.5 ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE

Stanowiska archeologiczne są ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach okolic Gminy Miejskiej Szczytno. Środowisko kulturowe gminy zawiera zewidencjonowane stanowiska archeologiczne datowane od epoki pradziejowej do epoki nowożytnej. Stanowiska ewidencjonowano w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski. Większość stanowisk ma charakter archiwalny, jednak ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze.

6.6 ZABYTKI MUZEALNE

Na terenie Miasta Szczytno działają placówki muzealne, pokrótce scharakteryzowane poniżej.

Muzeum Mazurskie

Powstało w 1945 r. na bazie ocalałych zbiorów dawnego niemieckiego Heimatmuseum, które założono w 1925 r. Muzeum gromadzi zbiory archeologiczne, artystyczno-historyczne, etnograficzne, numizmatyczne i przyrodnicze. Zbiory kartograficzne, niewielka kolekcja, gromadzone są razem z księgozbiorem muzeum, który obejmuje także starodruki. Od 1948 r. muzeum zajmuje pomieszczenia w południowym i wschodnim skrzydle ratusza miejskiego, wzniesionego w 1936 r., którego dziedziniec od zachodu zamykają pozostałości XIV-wiecznego zamku krzyżackiego, gdzie wcześniej miało ono swą siedzibę.

Ekspozycje stałe Muzeum Mazurskiego w Szczytnie poświęcone są historii i kulturze materialnej Mazurów. Dokumenty i przedmioty zabytkowe prezentowane na wystawach stałych obrazują skomplikowane dzieje pogranicza polsko-niemieckiego i bogactwo tradycji regionu Mazur, wynikające z jego wielokulturowości.

Muzeum organizuje również wystawy czasowe, poświęcone interesującym zjawiskom i faktom z dawnego i współczesnego życia regionu Mazur. W ich ramach

prezentowane są także m.in. interesujące kolekcje ze zbiorów własnych oraz innych muzeów polskich, jak również kolekcje prywatne.

6.7 ELEMENTY DZIEDZICTWA NIEMATERIALNEGO

UNESCO definiuje dziedzictwo niematerialne jako zwyczaje, przekaz ustny, wiedzę i umiejętności, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Ten rodzaj dziedzictwa jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Jest to pojęcie trudno definiowalne w stosunku do konkretnych wytworów kultury, jednak jego waga dla lokalnej społeczności jest ogromna, gdyż jest ono źródłem poczucia tożsamości i kulturowej ciągłości.

Dziedzictwo niematerialne obejmuje także przejawy zachowań kulturowych i ich wytworów, takie jak: tradycje i przekazy ustne (w tym język jako narzędzie przekazu), spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem, lokalną kuchnią itp., obecne zwłaszcza w miejscowościach wiejskich gminy.

Interesująca jest charakterystyka religijna tego terenu. W czasach krzyżackich Szczytno należało do diecezji warmińskiej. Pod koniec XIV wieku mszę sprawowano w kaplicy zamkowej. W drugiej połowie XV wieku wybudowano pierwszy, drewniany kościół p.w. św. Katarzyny. Ufundował go biskup warmiński Mikołaj Tungen. W wyniku sekularyzacji zakonu krzyżackiego, zgodnie z wolą nowego władcy, mieszkańcy Prus przyjęli luteranizm. Podobnie jak oni, również świątynia z katolickiej stała się ewangelicką. Średniowieczna budowla nie dotrwała do naszych czasów. Drewniany kościół spłonął w czasie wielkiego pożaru miasta pod koniec XVII wieku. Nową, murowaną świątynię wzniesiono w latach 1717-19. Ta monumentalna, jak na ówczesne Szczytno, budowla była zapewne wyrazem miejskich ambicji mieszkańców Szczytna.

Już kilka lat później otrzymali oni upragniony przywilej podnoszący w końcu ich miejscowość do rangi miasta. Do początków XIX wieku Szczytno zamieszkiwała wyłącznie społeczność ewangelicka. Pierwszą odrębną grupę wyznaniową stanowili

Żydzi. Pierwsi pojawili się w Szczytnie już w 2. połowie XVIII wieku, jednak społeczność żydowska zaistniała tu na dobre po ogłoszeniu w roku 1812 edyktu królewskiego, na mocy którego Żydzi mieszkający w Prusach mogli się swobodnie przeprowadzać i osiedlać. W 1820 roku społeczność żydowska liczyła 12 rodzin, zaś w 1847 roku było tych rodzin 17 (razem 105 osób). Ogółem w Szczytnie było wówczas około 1.500 mieszkańców. Nie była to zatem wielka społeczność, choć znacząca w życiu miasta. W połowie XIX wieku utworzono w Szczytnie żydowską gminę wyznaniową, później wzniesiono synagogę. Po zniszczeniach I wojny światowej, w latach 1922-24, w centrum miasta wybudowano nową synagogę. Był to okazały i interesujący pod względem architektonicznym budynek. Niestety nie dotrwał do naszych czasów. W nocy z 9 na 10 listopada 1938 roku, w czasie pogromów Żydów w całej Rzeszy, budynek spłonął doszczętnie, zaś zgliszcza usunięto błyskawicznie. Zachował się za to do dzisiaj cmentarz żydowski położony na skraju miasta, w obrębie zabudowy przemysłowej przy ul. Łomżyńskiej.

Drugą grupę wyznaniową w Szczytnie stanowili katolicy. Była to społeczność niewielka i dość słaba ekonomicznie. Swoje istnienie zaznaczyła wyraźnie pod koniec XIX wieku, kiedy to w Bartnej Stronie wzniesiono okazałą, neogotycką świątynię (1898-99). Już wcześniej funkcjonowały tu pierwsze formy życia religijnego, od 1864 roku raz w miesiącu odprawiano nabożeństwo (początkowo przyjeżdżał duchowny z Pasymia, później z Dźwierzut). Od 1884 roku katolicy w Szczytnie mieli własnego duchownego. Pozostaje jeszcze wspomnieć o niewielkiej, protestanckiej grupie wyznaniowej - baptystach. Na początku XX wieku wybudowali oni w pobliżu zamku niewielki dom modlitwy.

Po II wojnie wyraźnie zmieniły się proporcje. Dominującą grupą są katolicy, ewangelicy stanowią wyraźną mniejszość. Nie ma społeczności żydowskiej. Nadal niewielka jest grupa baptystów. Szczytno jest jednak jednym z nielicznych miast na Warmii i Mazurach, gdzie po II wojnie światowej zachowana została tradycja miejsca. Wszystkie świątynie służą tym samym grupom wyznaniowym, którym służyły od dziesiątków lat.

Gmina Miejska Szczytno organizuje lub organizowała również szereg wydarzeń o charakterze kulturalnym, które odnoszą się do lokalnego zasobu historycznego, takie jak:

- Dni i Noce Szczytne – organizowane co roku od 1991 r. (z wyjątkiem lat 2020, 2021 z powodu pandemii koronawirusa)
- Jarmark Mazurski – organizowany co roku
- 5 czerwca 2021 r. Otwarcie Zamku Krzyżackiego
- 5 czerwca 2022 r. - 1. urodziny Zamku Krzyżackiego
- Otwarte Turnieje Łucznicze o puchar Juranda od 2007 roku podczas Dni i Nocy Szczytne (z wyjątkiem lat 2020, 2021 z powodu pandemii koronawirusa)
- Weekendowe rycerskie przygody i legendy na Zamku Krzyżackim – w każdy wakacyjny weekend od 2021 roku
- Jarmarki Bożonarodzeniowe i Wielkanocne

7. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY - ANALIZA SWOT

Dla potrzeb lepszej diagnozy stanu istniejącego w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz w celu sformowania priorytetów działań władz samorządowych opracowano analizę SWOT słabych i mocnych stron Gminy Miejskiej Szczytno, a także szans i zagrożeń.

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • Zachowane obiekty sakralne oraz nekropole różnych wyznań, o wysokiej wartości kulturowej • Utrzymanie w dobrym stanie większości obiektów sakralnych oraz obiektów użyteczności publicznej • Czystość środowiska • Wykorzystywanie funduszy unijnych 	<ul style="list-style-type: none"> • Zaniedbania w zakresie stanu technicznego części obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków • Niezbyt dobry stan zachowania części założeń zabudowy • Niewielkie zrozumienie społeczne dla problematyki ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego

<ul style="list-style-type: none"> • przez władze Gminy • Zainteresowanie historią i kulturą regionu wśród władz Gminy • Odbywające się regularnie imprezy kulturalne • Lokalne tradycje i zwyczaje, kultywowane wśród mieszkańców • Znana marka Szczytna • Rozwinięta baza noclegowa • Często aktualizowana strona internetowa, zawierająca informacje dotyczące historii i zabytków regionu 	<ul style="list-style-type: none"> • Niestabilne perspektywy finansowe budżetu przekładające się na potencjalnie mniejsze wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego • Niewielka popularyzacja wiedzy z zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego • Brak środków na prowadzenie dokładnych badań archeologicznych, architektonicznych i historycznych • Zbyt duża sezonowość turystyki
SZANSE	ZAGROŻENIA

<ul style="list-style-type: none"> • Zwiększenie środków budżetowych Gminy na działania związane z ochroną zabytków • Pozyskiwanie wsparcia finansowego z wielu źródeł (w tym unijnych) na prace konserwatorskie zabytków • Szersza promocja walorów kulturowych i przyrodniczych terenów wiejskich, kierująca turystów w mniej znane rejony gminy • Wzrastająca świadomość mieszkańców w zakresie poprawy estetyki miejscowości • Wzrost poszanowania dla obiektów posiadających walory historyczne • Tworzenie nowych projektów i produktów turystycznych w oparciu o istniejące zasoby • Współpraca międzyregionalna oraz międzynarodowa (np. w zakresie dobrych praktyk) • Zachowanie tożsamości regionalnej mieszkańców od edukacji szkolnej poprzez festyny, lokalne święta, konkursy itd. • Powstawanie i dalszy rozwój istniejących organizacji pozarządowych • Tworzenie systemu informacji turystycznej oraz jednolitej identyfikacji wizualnej obiektów zabytkowych • Budowa obwodnicy Szczytną, planowanej w ramach programu 100 obwodnic • Komplementarność Programu Gminnego z Programem Opieki nad Zabytkami dla Województwa Warmińsko-Mazurskiego 	<ul style="list-style-type: none"> • Degradacja krajobrazu kulturowego poprzez wprowadzanie elementów nowej zabudowy nie nawiązujących do charakteru regionu • Zmiany w układach ruralistycznych związane z nową zabudową • Niewłaściwe działanie inwestycyjne lub ich brak, przyczyniające się do dalszej degradacji obiektów zabytkowych • Zła sytuacja finansowa części użytkowników obiektów zabytkowych • Niewłaściwe stosowanie nowych elementów budowlanych i technologii przy odnawianiu i remontach obiektów zabytkowych • Niezbyt skuteczna egzekucja prawna w zakresie samowoli budowlanych oraz dewastacji zabytków i środowiska • Zwiększony ruch turystyczny powodujący degradację środowiska naturalnego • Zanieczyszczenie środowiska związane ze zwiększoną liczbą pojazdów • Zanik tradycji i tożsamości regionalnych • Migracje ludności • Częste zmiany prawne w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego • Niestabilność finansów publicznych i przepisów z nimi związanych • Klęski żywiołowe (zwłaszcza powodzie) i inne zdarzenia losowe • Akty wandalizmu
---	--

8. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY MIEJSKIEJ SZCZYTNO

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Miejskiej Szczytno formułuje szereg długofalowych celów działań samorządu w zakresie opieki nad zabytkami gminnymi. Wyznaczone kierunki i zadania powstały w oparciu o konsultacje z władzami gminy i uwzględniają specyfikę dziejów gminy, charakter jej dziedzictwa kulturowego oraz są zgodne z celami wyznaczonymi w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

W związku z dużą atrakcyjnością turystyczną terenów Gminy Miejskiej Szczytno, w celu jak największej przydatności niniejszego dokumentu dla potrzeb rozwoju turystyki w wymienionych tu założeniach postawiono przede wszystkim na realność poszczególnych działań i uwzględniono wyznaczone wcześniej kierunki rozwoju gminy. Dzięki temu istnieją możliwości realizacji poniższych priorytetów w najbliższym horyzoncie czasowym. Ze względu na kryzys finansów związany m.in. z pandemią oraz ogólną niepewność finansową administracji samorządowej gmina nie jest w stanie przewidzieć wysokości środków budżetowych na najbliższe lata, które zostaną przekazane na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami. Gmina będzie takie projekty realizować na miarę pojawiających się środków lub dofinansowań zewnętrznych.

CEL GŁÓWNY 1 – BUDOWANIE MARKI NA ARENIE KRAJOWEJ I MIĘDZYNARODOWEJ W OPARCIU O BOGACTWO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Cel szczegółowy 1.1 Rozwój produktów turystycznych opartych na walorach dziedzictwa kulturowego

Działania:

- Rozwijanie istniejących produktów turystycznych opartych na szlakach turystycznych, kulturowych lub ścieżkach edukacyjnych
- Tworzenie nowych produktów, ze szczególnym uwzględnieniem innowacyjnych form turystyki bądź aktywności mogących przyciągnąć turystów poza utarte dotąd schematy
- Organizacja lub kontynuacja organizacji imprez masowych, związanych z lokalnym zasobem zabytkowym i kulturalnym
- Organizacja imprez lokalnego zasięgu, przybliżających mieszkańcom gminy i regionu wartości historyczne gminy
- Postawienie na innowacyjność projektów w celu wyróżnienia się spośród miast konkurencyjnych

Cel szczegółowy 1.2 Wykorzystanie Internetu i multimediiów w celu nowoczesnej promocji walorów zabytkowych

Działania:

- Stworzenie osobnej witryny internetowej poświęconej tematyce zabytkowej i kulturalnej, ewentualnie dbanie o aktualizację strony Gminy
- Wykorzystanie nowoczesnych technologii dostępnych w profesjonalnych serwisach, takich jak Google Earth, Panoramio, Google StreetView i innych, umożliwiających np. wirtualne spacery po najciekawszych miejscach (w końcowej fazie tworzenia)
- Stworzenie systemu informacji przestrzennej z warstwą informacyjną na temat obiektów zabytkowych wchodzących w skład Gminnej Ewidencji Zabytków oraz udostępnienie go na forum publicznym
- Opracowanie interaktywnej mapy dziedzictwa kulturowego gminy
- Kontynuacja komunikacji internetowej poprzez korzystanie z serwisów Facebook, YouTube i innych form interakcji

Cel szczegółowy 1.3 Wzrost popularności wśród turystów z zagranicy

Działania

- Stworzenie pełnowartościowych wersji językowych serwisów gminnych poświęconych najcenniejszym zabytkom (angielski, niemiecki)
- Wykorzystanie aspektów związanych ze znanymi postaciami obcych narodowości z historii regionu
- Opracowanie wielojęzycznych tablic informacyjnych w wybranych punktach gminy
- Utrzymywanie jak najwyższej jakości obsługi turysty zagranicznego w punktach informacji turystycznej

Cel szczegółowy 1.4 Promocja na forum krajowym i zagranicznym

Działania:

- Walory zabytkowe i kulturowe jednym z podstawowych elementów strategii promocji gminy na różnego rodzaju targach, sympozjach i konferencjach
- Uzyskanie wiodącej roli w realizacji wspólnych działań marketingowych dla całego regionu, mających na celu kreację nowych produktów, wykorzystujących potencjał powiatu i okolicznych miejscowości
- Nawiązywanie współpracy w zakresie dobrych praktyk w ramach partnerstwa zagranicznego
- Udziały w konkursach na najlepiej zadbane zabytki, najciekawszy produkt turystyczny itp.
- Współpraca z mediami, zarówno tradycyjnymi, jak i internetowymi

Cel szczegółowy 1.5 Wykorzystanie uczestnictwa w międzynarodowej sieci miast Cittaslow

Działania:

- Realizacja postulatów „slow city”, wpływających na poprawę atrakcyjności turystycznej Miasta,

- Uczestnictwo w wymianie dobrych praktyk pomiędzy członkami sieci Cittaslow w zakresie rewaloryzacji obiektów zabytkowych,
- Promocja Szczytna na regularnie organizowanych przez Cittaslow sympozjach, konferencjach, targach itp.

CEL GŁÓWNY 2 – DBAŁOŚĆ O ZACHOWANIE ISTNIEJĄCYCH WALORÓW ZABYTKOWYCH

Cel szczegółowy 2.1 Organizacja zasad wsparcia dla rewaloryzacji obiektów zabytkowych

Działania:

- Przeznaczanie środków finansowych z budżetu gminy na najcenniejsze obiekty zabytkowe
- Wspieranie z budżetu działań ratunkowych przy obiektach w najgorszym stanie technicznym
- Współpraca z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków przy identyfikacji celów

Cel szczegółowy 2.2 Odpowiednia ekspozycja i promocja najcenniejszych obiektów

Działania:

- Stworzenie jednolitego systemu identyfikacji wizualnej w postaci oznaczeń, tablic, drogowskazów itp.
- Publikowanie folderów, ulotek oraz innych materiałów przybliżających zasoby historyczne gminy mieszkańcom i turystom
- Atrakcyjne przedstawianie obiektów wpisanych do rejestru zabytków za pomocą iluminacji, tworzenia punktów widokowych, prezentacji multimedialnych lub muzycznych

Cel szczegółowy 2.3 Dbalność o ład przestrzenny i krajobraz kulturowy w gminie

Działania:

- Ścisłe powiązanie działań przy obiektach zabytkowych z dokumentami planistycznymi gminy
- Odpowiednia konserwacja zabytkowej zieleni, stanowiącej krajobraz kulturowy
- Bieżąca pielęgnacja cmentarzy, miejsc kultu i miejsc pamięci
- Rozszerzanie zasobu dziedzictwa kulturowego gminy, m.in. poprzez regularną aktualizację Gminnej Ewidencji Zabytków, inwentaryzację obiektów małej architektury, cmentarzy itp.

Cel szczegółowy 2.4 Określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych

Działania:

- Przekazywanie właścicielom i dysponentom obiektów zabytkowych informacji o możliwościach pozyskiwania dodatkowego wsparcia finansowego (zwłaszcza z funduszy europejskich)
- Podjęcie działań w celu znalezienia użytkowników dla zdegradowanych obiektów zabytkowych
- Prowadzenie na stronie internetowej gminy oferty inwestycyjnej w stosunku do obiektów zabytkowych
- Okresowe przeglądy zabezpieczeń obiektów zabytkowych zgodnie z Gminnym Programem Ochrony Zabytków na Wypadek Konfliktu Zbrojnego i Sytuacji Kryzysowych

Cel szczegółowy 2.5 Edukacja społeczeństwa w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego

Działania:

- Wspieranie działalności organizacji pozarządowych związanych z historią i kulturą, placówek muzealnych, galerii, bibliotek oraz innych instytucji kultury

- Organizacja spotkań, mających na celu upowszechnienie wiedzy na temat lokalnego dziedzictwa kulturowego
- Wprowadzenie do systemu edukacji szkolnej i przedszkolnej elementów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego swojego regionu
- Obejmowanie przez Władze patronatem honorowym działań społecznych, których dochód przeznaczony jest na potrzeby ochrony dziedzictwa kulturowego (zbiórki, akcje społeczne, loterie i inne)

9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zadania opisane w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Miejskiej Szczytno powinny być realizowane poprzez wspólne działania władz samorządowych, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Powiatowego Urzędu Pracy, właścicieli oraz zarządców obiektów, parafie, organizacje pozarządowe i stowarzyszenia, w ramach posiadanych przez te jednostki kompetencji, praw i obowiązków wynikających z obowiązujących przepisów prawnych.

Ze strony Gminy Miejskiej Szczytno zadania będą wykonywane bądź wspierane przez miejskie jednostki organizacyjne (szkoły, przedszkola, gminne placówki kultury – np. biblioteka, ośrodek kultury) oraz przez Urząd Miejski w ramach zadań własnych, poprzez istniejące i planowane instrumenty:

- prawne (np. poprzez uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów o wartościach artystycznych i zabytkowych, prowadzenie gminnej ewidencji zabytków, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków),
- finansowe (np. udzielanie dotacji na prace remontowe, konserwatorskie i prace budowlane przy zabytkach, środki budżetowe na zadania własne z przeznaczeniem na remonty i modernizacje zabytków będących własnością

Gminy, korzystanie z programów uwzględniających dofinansowanie z środków zagranicznych, nagrody, ulgi finansowe),

- społeczne (działania stymulujące np. w zakresie edukacji, promocji, informacji, działań sprzyjających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami oraz rozwojem turystyki),
- kontrolne (m.in. monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego – gminnej ewidencji zabytków),
- koordynacji (m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z gminami sąsiednimi, ośrodkami naukowymi i akademickimi, związkami wyznaniowymi)

10. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Na mocy art. 87 ust. 1 i ust. 5 *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest sporządzany na okres 4 lat, co 2 lata wójt (burmistrz, prezydent) sporządza sprawozdanie z jego realizacji, które przedstawia Radzie Gminy (Miasta). Wskazane jest aby sprawozdania z realizacji Programu były przekazywane do wiadomości Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Sprawozdanie powinno określać poziom realizacji gminnego programu oraz efektywność wykonania planowanych zadań, w tym m.in. poziom (w % bądź liczbach):

- wydatków budżetu Gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansową wykonanych/dofinansowanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach,
- liczba obiektów poddanych tym pracom,
- poziom (w %) objęcia terenu Gminy miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego,
- liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych,

- liczba utworzonych szlaków turystycznych,
- liczba wydanych wydawnictw, liczba szkoleń, imprez związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego itd.
- liczba osób zatrudnionych w dziedzinach związanych z ochroną zabytków.

11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Podstawową zasadę finansowania zadań z zakresu opieki nad zabytkami określa *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* z dnia 23 lipca 2003 roku. Zgodnie z zapisami zawartymi w rozdziale 7 w/w Ustawy, obowiązek sprawowania opieki nad zabytkami, w tym finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku spoczywa na osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej w/w tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest jej zadaniem własnym.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

Źródła krajowe:

- dotacje Ministra Kultury oraz programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego
- promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków
- dotacje wojewódzkie
- dotacje powiatowe
- dotacje gminne
- inne źródła

Źródła zagraniczne:

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych (Wojewódzki Regionalny Program Operacyjny)

- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich
- Program Infrastruktura i Środowisko
- źródła pozaunijne - Mechanizm Norweski i Fundusz EOG

Uwaga! Wskazane powyżej możliwości wsparcia finansowego mają charakter informacyjny. W celu znalezienia dokładnych szczegółów oraz odpowiedniej formy dofinansowania na określone zadania należy dotrzeć do dokumentów programowych oraz kryteriów przyznawania dotacji, ponieważ co roku mogą one ulegać zmianom.